

— А ви його шукаєте? Пішов он туди.

— В такому разі...— Постать вийняла з кишені емалевий знак агента таємної поліції і показала його мені із жмені. Я ще більше здивувався:

— Дякую. Я не купую. Ви, певне, гадаєте, що я антиквар?

— Ні, ви мене не зрозуміли,— ображено мимрить „талановитий“ агент.— Я агент поліції.

— Ах! Як приємно. Що ж ви хотіли?

— Ваш пашпорт. Де ви живете? Хто ви такий?

Задовольнивши цікавість цього поганого хорта, я пішов до готелю і був дуже радий, що за кілька годин залишаю цю країну, де малі діти уміють за рік вкладати в державний банк два мільйони корон, а дорослі ганяються за людьми й показують їм знаки таємної поліції...

Пріч із цієї „республіки“!

Кінець у наступній книзі

Я. МАЦІЄВИЧ

ТІНІ ЗАВОДСЬКІ *

I

Сьогодні й день! Так і лле у вікна заводських корпусів сонячні озера. А в них плюскотять паси, млинкують колеса, шарудять варстати. Цехами перелітає гучний висвист робітників.

— Ех... швидше б гудок та за „посадку“ на траву, під сонячні душі!— полонить кожного думка. Обличчя всім ясніють, повільнішають рухи. А колеса млинкують в обіймах пасів.

* Редакція „Гарту“ одержує з різних підприємств УСРР чимало подібних нарисів, що малюють життя, умови праці, побут робітництва, виробничі процеси тощо. Часто-густо автори називають свої рукописи „оповідання“, хоч здебільшого це лише репортаж з певними елементами художнього твору, тобто в більшій мірі матеріал для художньої літератури, ніж її викінчені зразки. Редакція періодично міститиме в „Гарті“ найхарактерніші зразки такого робочого матеріалу, починаючи з цього нарису тов. Я. Мацієвича.

102 Тільки бригадир Бойок похмурий метушиться біля молотарок. В'їдається очима в того, хто ліньки береться до роботи. Обличчя йому — з образи — червоне, а в зморшках спітнілого лоба тирситься настирливе питання: „що сталося з бригадою?.. що за глумота?..“

Перед нього знову розплескався регіт. Він лютішає. Починає, з непритаманною своєму вікові нервовістю бігати між молотарками. Розіпнув вилами руки й мотає ними довкола, ніби збирається всі молотарки черідкою перегнати до фарбарського цеху.

— Ану, поставали! Все регочуться, безсовісні... Беріть он оту з передніх і котіть її до ліфта. Ну - у - у!

Потім до себе:

„Щось надто сьогодні хлопці веселі, надто жирують. Не на погоду ж оце скалять зуби. А може, вона тільки в нього, старого, не викликає весняного співу душі. А може...“

Колись у них в цеху завзято відстоював оцю думку лектор, проти якого виступав лаківник Фільонка. Цей доводив, що інколи погода імponує настроєві людини.

Зараз Бойок не вдавався в біологічні твердження, йому підказував власний досвід, що природні явища впливають на людину. Він добре розумів, що людина теж є витвір природи, не дарма ж говорив: що Каленик і Опришко — це просто виродки, яких природа, вивівши на світ, не розрядила від темряви. Щодня, а особливо сьогодні, коли треба надолужувати програму, вони заважають усій роботі.

Опришко, той без міри незграбний на роботі, до нудоти байдужий, а завбільшки такий, що переступити через нього підліткові легко.

Молотарку він ніколи не підпихає, не дістає плечем її бруска. Підійде, стане під ним вільно і покрикує бригаді: „Не туди, трахтар, куди котиш?.. орчик паршивий! Хвинарі повибиваю! А - а, прьот безгрива, здрефіла!“

Йому товариш Каленик. До нестями палкий на вдачу, надто в'юнкий. Зразу не скажеш, наче лице йому фар-

бами заляпане, а придивишся—воно в ластовинні. Ген він вибіг з-за молотарки, крутнувся буравком на одній нозі і ехидно промовляє:

— Ач, дивись, ме', сьогодні наш рудовусий немов учорашня громовиця: очі блискавкою...

— Брови хмарами, а в череві грім гримить! — підхопив пискливо Опришко.

Та Юхим Бойок не дочув. Він страх не любить цього на роботі. О, тепер він підходитиме до них з іншого боку. Більше йому через їх такого не трапиться, — і дотик неприємности запанував у грудях, спломенив те, що було позавчора:

В цехи крізь залізобетонне склепіння коротким зойком долітав гудок. Шабаш. Надворі негода. Сипле ошуркою в'їдлива мжичка, заганяє робітників в аудиторію заводу — на виробничі збори.

Першим виступив завідувач виробництвом. Промовляючи, він майже не одвертав очей од Юхима.

— Дисципліна розхиталась і найбільше серед допоміжників. Розпорядження не виконують. Робочий день завантажено тільки на вісімдесят відсотків, — зиркнув на Бойка. — Програми не довиробляємо! Зрив! — і знову зирк.

Задоволений з такої до себе пошани, Бойок кілька разів уряд мотнув йому головою, мовляв: „що да, то да... воно, конешно, коли б той... от хоч би й Каленик...“

Завідувач ніби висмоктав цю думку, вп'явся в Бойка розпеченими утулками очей, і знову вискакували гвинтиками слова:

— Так, так, товаришу Бойок! Ви хитаєте головою, ви знаєте, що і з вашою бригадою негаразд. Несвоєчасна подача молотарок фарбарському цехові. Перестої!

В рядах засовалися, зашаруділи. В ярусах сигаркового диму застигав шепіт, шпигав кольками Бойкові вуха. Йому здавалось, що всі періщили його блиском очей, що в аудиторії враз чорними плямами нависла темрява. Намірівся дістати окуляри, мо', в них стане йому видніше, та перебив сусіда.

— Не дреф, Кіндратовичу, підтяжки нада. На те їм і дміністративні права дано, на те ж і самокритика.

104 Темінь заволокала стежку. Йшов навмання грязюкою. Електричні вогні, що ясної ночі рясніли ливниками, зіллялись у сіру смугу. Розтинали блискавки хмаряні намети, свистів дротами переливно вітер.

Бойок, насунувши комірець, сковзався в калюжах. Тяжела непокоєм думка, притишувала ходу і знову переливалась мозковим узгір'ям:

„Якраз так запізно, в таку негоду повертався додому торік. Тоді висовували мене на бригадира. За тридцять п'ять років роботи в чорноробах, на бригадира“.

— Хай вам, товаришу Бойок,— говорили,— довголітній досвід, ще при сплатації Ельворта, буде дружеським обращенієм з товаришами.

„Ну як же його до них підходити, битись? — А чи виправиш отого Опришка? — коли з нього в бупрі не зробили чоловіка. Або те ледащо — Каленик, а говорить — „я здемобілізований“. Ні, треба до них з іншого боку!..“

Скочив через калюжу; кленова віта боляче стьобнула лоба, і думка урвалась. Юхим вгруз у темряву свого двору.

II

У невеличкій кімнаті круг столу купчились робітники. Це Семенові кутківчани, однакової з ним кваліфікації, хоч він далеко молодший од їхнього виробничого стажу.

Щотижня отак вони сходяться, зносять свої ескізи і гуртом „призводять до ума“ якийсь винахід. На виробництві їх називають „зобретателі“, а на слобідці — „загрібателі“. Мовляв — „добрі гроші гребуть“. Та мало чого язикаті не виплещуть. Мало чого не пускатимуть вітрами. Хай вітриться, щось з того насінням сяде, і виросте якийсь молодий раціоналізатор, а потім — винахідник. Як оце Семен, до якого всі на пораду сходяться, а він он виводив по рисункові олівцем, і „на льоту“ вираховує незрозумілі Бойкові градуси.

І ніяково ж Бойкові, що люди розум свій сюди принесли, а він прийшов по нього. Та, власне, до кого він

прийшов? — до свого ж робкора, — Семена токаря. У нього всякі консультації, він хоч і зайнятий на третьому триместрі ВРТ, а і на юридичні інколи ходить.

— Так говорите, Кіндратовичу, в газету їх, і щоб з картинкою? — розрядив тишу Семен. Чуб йому на лоба — патьоками, ніс прямокутником, а вії: кліп, кліп, як накладки на дисках сівалок.

— З картинкою, іменно з картинкою! Мо' хоч трохи підтягнуться.

Це був останній засіб впливу на Каленика та Опришка, і Бойок вирішив спробувати його з Семеновою допомогою.

— Дивишся їм у зуби, — почав запально монтер. — Ви перевелись на якихось боягузів. Нащо вам, у нас майстер висуванець, партейний — і то на задні стає перед отакими Калениками. Хай би вони на мене наскочили.

— Та воно не штука зробити по-твоєму — в зуби, знаця. Ні, ти зумій до нього підійти так, щоб він робив нарівні з другими. Зумій, як товариш Сталін сказав, поставити його на пролетарську дисципліну, — доводить модельник.

— І правильно підмітив товариш Сталін. У нас таки самокритика трохи не туди пішла, на особисте повернула, да. Це вже й я підмітив. А ти, Сеню, ніби з робкорівським орудієм, а про це не пишеш. Виходить, змовчуеш. Ми як робоча кляса, хай нас тут тільки сім, а на нараді сьогодні нас було — тища сім, розумієш! Чув, сказано було, щоби ударити...

— От іменно, самокритикою вдарити! Це сказав голова Райкому металістів і я йому ляпав аплодисменти, — вихопивсь насікальник і збив з мови Бойка.

Семена вразили слова „змовчуєш“, хоч він і знав, що Бойок не хотів його образити. Він швидко згорнув ескізи, дістав з жертки зошита, розіклав його на столі — тихо почав:

— А тепер прошу, шановні, вислухати мене. Тільки слухайте з увагою, а особливо ви, товаришу Бойок.

106 Всі якось нашорошилися. Павза, і знову Семенів те-
порок:

„Кожний день, прожилений промінням електробудови, вимагає від нас велетенських зусиль, єдності волі, єдності руху творіння, руху продуктивності. Рациональне витрачання творчих сил, точний розподіл продуктивного часу призводить нас до НОП'у. Уявіть собі, що, не перейшовши ще навіть і частково на цей механізм роботи, ви грубо, не зовсім точно намагаєтеся нормувати робочий день на „Червоній Зорі“. Ви берете хронометраж і йдете з ним по заводу.

Саме ранок. Земля парує. Небо запопелилось хмарами. З-за найбільшої з тих хмар, колом розпеченої вагранки виринуло сонце і розілляло свій жар заводськими покрівлями. Приглядаєтесь: на ливарній „інтенсивно“ розмовляє бригада ремонтувальників. Ви стаєте. Хронометражуєте.

— Неправильно! Що значить нема... неврожай? Дай робочому все сполна, тому він має право і клясову владу — доводить один.

— Цебто, тобі. Що ото свідомо розлігся на дахові і пускаєш дим у резервуар блакиті? — питає. Ваш хронометраж показує: двадцять хвилин на „расужденія“.

Робітники пильно слухають, поглядаючи крадькома один на одного, ніби питають: „чи не про наших це він говорить, бо ведуться такі й у нас“. Мати, що весь час стояла на порозі, жалібно пригорнула його вогкими очима:

„Вечеряв би. Вже одинадцять“ — бульбочкою думка. Рот їй заскрипів од позіхання і якогось ураз закутався нижньою губою, ховаючи три пожовклі пеньки.

— А вони що? — це Бойок, напружено.

„А - а — провадить далі Семен. — А там, де раніш, було, передаси товаришеві проклямацію. Куди через віконце у двадцять четвертому році Заривайко гукав: „ану - у, чого там засиджуєшся! Не після слабительного ж.“ Так чимало і сидять, і стоять, і так поспирались на лутки, і всяк свої. Ви теж сідаєте у вільному відділенні і хронометражуєте. Шум. Цигарковий дим. Жваві розмови:

— От гад, не пустив у казино. Я йому говорю, ти кривой рот, а він мені одвічає — молчи, бо заткну твого культурною революцією, і кулака з - за дверей висовує...

— Чудило ти, Гриша, ну й чого б я їхав звідси?

— А що я тут теряю, га? Брат, путньої баби немає. Всіх пропелер авіобригади ввертів. Ти пойди на Ленінську — постріляй за котроюсь. Отаке - о, літ п'ятнадцяти, нічого, можна сказати, зовнішність, і вже крутиться, шківочком, біля льотчика — долітає десь з другого кінця.

Вам марудно від цих розмов. Ви хотіли б на виробництві почути щось виробниче, ну хоч би про огляд роботи виробничих нарад.

Ви занотовуєте згаяний час і виходите на майданчик. Дивитесь, на ньому розкидані постаті, як у збірному цеху деталі. Зараз хоч і не обідня перерва, а людяні купки рясніють. Стоять, руками розмахують, про щось запально розмовляють. Ви догадуєтесь: мова про щось „розоблачительне“.

Зиркнули до столярського, чуєте:

— Та бери, ти!

— А ти? Ну чого ж пускаєш, диви, гепнув боком, аж обшивка лопнула.

Отже, зробив брак. Прибираймо швидше, бо онде — директор ідуть.

Постаті забігали, удаючи ділову заклопотаність, заховались у цехах.

Двоє підійшло до директора, про щось говорять, сперечаються. Один, мотаючи перед очима директора папірцем, кричить:

— Я не подивлюсь. Ви мене самі до цього доводите...

— Ти не валяй дурочку, Остапе. Ач, сулимою лякає, — втесався в розмову пиляр. Цей трохи старіший за Опришка, через те в ньому не так окропився запал молодости.

— Товаришу Кришталь, — несміливо звернувся він до директора, що тримався уже клямки дверей до збірного. — Я, товаришу Кришталь, вам звесний... конкретно: нічим, знаєте, закінчить домишко, так можна б посодєйству індивідуальному стрóйтельству того, сотню аванса...

— Я за кооперативне будівництво, це поперше! Але, товариші, ви що, маленькі? Вперше на виробництві, що з такими справами... нічого, маладці — докірливо похитнув русявою головою Кришталь, опік їх фіялковим магнієм очей, зник за дверима цеху.

— Бюрократ — тихо мовив пиляр. — Сlish, Остапе, браток, друг... не сердься. Я тобі не враг, чуєш. Давай удвох напишемо заяву на цього бюрократа за таке обрахеніє з нами, робочими. Ач: „я з вами говорить не желяю“. Вам чогось трусяться руки, власно не трусяться, а сверблять.

Вам, до невидержу, хочеться їх почухати об щетину на дубовій голові пиляра, та перебив гудок — на одинадцять. Ви клацнули покришкою хронометра, зробили відмітку в блок-ноті, поспішаючи в ВЕП на обрахунки.

Тимчасом круг пиляра більшає коло, колотиться Остаповими вигуками. Далі розходиться по червоних кутках, вибігає ворітьми, а в повітрі кружляють звуки: „розходився бузотьор“. — Ви догадуєтесь, що це говорять про Остапа.

— Який же той обрахунок? — перший запитав монтер, коли Семен кінчив.

— А такий, що, походивши і після обіду по цехах з хронометром, запримітивши перестой через технічну неув'язку, ваші грубі обрахунки покажуть ту цифру незавантажености робочого дня, яку згадував сьогодні на виробничій нараді завідувач виробництвом.

Бойок збагнув Семенів спосіб, але вдає, що не зрозумів.

— А я гадав, — говорить, — що кваліфікація нащот „угольників“ не того, не занімається!

— Надаремне ви думали. Правда, вони не „угольники гнут“ як ваш брат — чорноробочий, а по-кваліфікованому, циркулі виделують по цеху.

Семенів дотеп викликав довгий регіт. Навіть мати, не соромлячися трьох пеньків, довго не стуляла рота.

Бойок не втерпів, спитав:

— А про мою бригаду, так нічого в твоїй статті не сказано. Мо' встромив би кудись, га? Як не обох, то хоч Каленика...

— І нащот молодчиків... нащот молоді, говорю. Розгнуздалась вона, водою обливає одне одного на роботі, — викотив на Семена над окуляри очі струментальщик.

— Незабаром, Семене Гавриловичу, ми починаємо перекличку цехів на сторінках заводської газети. Вилучимо все негідне, що іржею їсть виробничу дисципліну.

А Бойок домагався свого: — „Як не обох, то хоч Каленика встрої, мо',—таке допоможе“.

Звернуло з півночі. Досвітнє повітря гуляло кімнатою.

Бойок не спав, ще не прийшов з другої зміни син — Федько - шишельник.

— А ти не сердься, стара. Не рипи отам на тапчані. Чого докоряєш начальством? Семен, спасибі, допоміг. Зобідив я його, говорю: змовчуєш, а він же усе написав, усе на чисту воду вивів. І про мою бригаду написав, да. Так і написав: „вириваймо негідне коріння“— розумієш?.. тож то. Думаєш, легко їх вирвати, ого-о-о. Глибокі вони, ті корінці, степові, знаєш, корінці, од них треба берегти заводський ґрунт. Тож то. А ти рипиш, думаєш, легко бути начальством.

III

Сьогодні тільки ранок зарусявив промінчастими стрічками й переплів ними кучері дерев, а вітер злизував росяну прохолоду. Юхим уже біг до заводу, щоб першим переглянути газету. Траплялось з нею не раз, що невчасно приставляли на завод, таке й сьогодні: аж після обіду дійшла вона в цех. Отож після того і скоїлося щось з бригадою. Власне, не з усією бригадою, а з Калеником і Опришком.

Бойок далі не міг терпіти такого на роботі.

— Брось, кажу, свої штуки. Одвлікає бригаду. Тільки подати на ліфт машину, і зараз по цеху, „в угольники“. Брось, Каленику, малпу строїть, чув?— лунав цехом його басок. Каленик крутнувся двічі, млинком, і подався за молотарки, Опришко, чіткістю наближаючись до Бойка, іронічно запропонував:

— Бросьте, Кіндратовичу, даром енергію викрикувать. Звольте почитати газетку, ну й пишуть...

Ця поведінка невміру розлютувала Бойка. Він з серцем вихопив газету, намірився її розчавити, та невтерпів — скинув очима по мереживу літер, на мить застрів у

110 них. Враз зчервоніле обличчя зарясніло потом, сіпнуло в скронях, а в грудях так пекло, немов там розіллявся ковш чавуну.

— Не дозволю більше! Годі-і! Не дозволю!

Каленик і Опришко пильно дивились услід Бойкові, що вилетів жариною з цеху.

Знову, як і тоді — на нараді — старилось в очах. Думки переплітались з цеховим гуркотом, пружасто стрибали східцями ноги. Висока постать зігнулась, а в руці, серветкою, газета. Він біг до токарні.

— Що, є, Кіндратовичу? — ступив йому назустріч Семен. — Та давайте швидше, чого ви її мнете! — Семен почитав раз, удруге:

— Та це ж не те.

— Читай далі! — придушено скрикнув Бойок.

„Бригадир Бойок без лайки слова не вимовить. Ось уже рік як бригада не має світлої годиницьки під його п'ятою“...

— Та це ж наклеп! — перервав читання Семен.

— А далі, що далі пишеться: пияцтво, хабарі, улюбленці, затиск... А де ж наша колективна?

— Наша, мабуть, на черзі, Кіндратовичу, — відповів Семен і дав ходу варстатові. Губи йому якось засіпались. Міцно руками затиснув різець, пустив стружку.

„Так он чого ви сьогодні, голубчики, такі веселі. Он чого так розходились. Нічого, вирвемо корінці, вирвемо негідні“. А в зморшках витертого газетою лоба тирситься настирлива думка: „до шабашу треба подати чотирнадцять молотарок АДО 42“.

Бойок швидко побіг до свого цеху.

... ..
Було близько одинадцяти. В комендатурі шумував натовп. Всяк домагався перепустки, щоб передати в завод обід своїм. Топтали тут і Каленик з Опришком, перепустки свої здавали.

— Бач, я ж казав, не жируй дуже, Каленику, бо вдруге суворою доганою не відбудеш. А потім та за-

мітка в газеті. Навіщо було видумувати на бригадира, поки не прогнали?

— Як — навіщо! — вихопився Каленик. — А їм можна? Читав же на другий день, бачив якими нас було намальовано: голова корінням, а ноги стеблом.

— Ідемо до спілки, попросимо, щоб...

— Великий інтерес. Диви, яке щастя завод — руки задавакувато в кишнях галіфе, на голові, по - парубоцькому, сіра шапка. — Не піду я просити. Поїду на село. Саме робоча пора, батько давно переказували, щоб додому приїжджав.

— Ач, гадюко, підмолотився і гайда додому! А мені що, знову в „урки“, знову в бупр, га? — Опришко, зігнувшись під старенькою шкурятянкою, затопив очі в зелену даль весняних сходів, що яріли ген-ген поза містом. На мить зупинився на валах фортеці, на бупрі, і швиргнувши грубо Каленикові:

— Ні, брат, ми з тобою більше не коришки! — по-дався до спілки.

І. МИКИТЕНКО

ПРОЛЕТАРСЬКА ЛІТЕРАТУРА ЗА ДОБИ РЕКОНСТРУКЦІЇ

ДОПОВІДЬ НА ДРУГОМУ З'ЇЗДІ ВУСПП (ЗВІТ СЕКРЕТАРІАТУ)

Товариші! Другий наш з'їзд починає свою роботу після II Всеукраїнської партконференції, після XVI Всесоюдної партконференції, після XI Всеукраїнського і V Всесоюзного з'їздів Рад, що безпосередньо перед цим закінчили свою роботу. Зрозуміло, чому ми про це згадуємо. На цих конференціях і з'їздах робітники й трудяще селянство пролетарської держави взяли генеральну лінію на невідхильне переведення в життя всебічно й глибоко розробленого п'ятирічного плану промислового, господарського й культурного розвитку так нашої країни, як і всіх республік Союзу.

Українська промисловість зокрема перевищила передвоєнний рівень на 17 — 18 відсотків. Протягом найближчих п'яти років гуртова продукція всієї української промисловості повинна зрости на 186 відсотків, тобто — майже втричі. Щоб забезпечити країну металом, вито-

112 плення чавуну на українських заводах збільшується з 2,4 млн. тонн до 6,3 млн. тонн. Україна даватиме 66 відсотків усього чавуну, витоплюваного в Союзі. В Криворіжжі та Запоріжжі будуватимуться нові металургійні заводи. Уряд вважає за цілком потрібне збудувати на Україні автотракторний завод. Товарова хлібофуражна маса збільшиться за 5 років з 45 млн. центнерів до 81 млн. Цукрова промисловість збагатиться 8-ма новими заводами. Вдвоє збільшується видобуток коксу та руди. Розв'язуються проблеми раціонального використання сировини. Максимально реконструюються старі заводи й будуються нові... Годі наводити цифри п'ятирічного плану ще й далі. Вони всім вам прекрасно відомі.

Але згадати про них з'їзд пролетарських письменників мусить, якщо він має намір говорити про перспективи пролетарської літератури в зв'язку з перспективами загального розвитку нашої держави, і особливо — про завдання пролетарської літератури в зв'язку з велетенськими завданнями реконструктивного періоду, що в нього наша держава нині вступає.

Отже, не лише змінюються умови праці: Виростають і поглиблюються завдання пролетарської літератури, зокрема — завдання нашої Спілки, передового загону цієї літератури.

НЕ ФЕТИШИЗУВАТИ, АЛЕ Й НЕ ЛЕГКОВАЖИТИ

ВУСПП'ові, як і цілій пролетарській літературі, ніяк не випадає фетишизувати свої організаційні форми. Найменша фетишизація їх одволікала б увагу й творчу енергію пролетарського письменника від його основних творчих завдань, що за доби реконструкції цілого життя країни зростають, воїстину, до велетенських розмірів. Та хто ж заперечуватиме, що пролетарські письменники, об'єднані в творчий колектив із визначеною ідеологічною платформою, з певним художнім настановленням, швидше подолують труднощі, візьмуть барикади й дістануться мети? Ми гадаємо, що ніхто не візьметься заперечувати цієї простої і зрозумілої істини.

Через це другий з'їзд Всеукраїнської Спілки пролетарських письменників, організації, що створилася два роки й чотири місяці тому, і встигла за цей період проробити і над собою, і в нашому суспільстві величезну роботу, не занепадала в борні, а лише зміцніла, не втомилася, а збільшила свою енергію, не зайшла в тупець, а стала на грані нової творчої доби — єдина і непохитна, — з'їзд цієї організації стає подією на фронті цілої пролетарської літератури і подією не абиякої ваги.

Чи варт нагадувати про те, що наші літературні супротивники тяжко помилилися, визначаючи в журналі ВАПЛІТЕ (№ 3, редакційна стаття „Наше сьогодні“) в такий спосіб ролю ВУСПП: „Навіть

за найкращих умов ВУСПП вплинути на історичний розвиток української пролетарської літератури не зможе“.

Вони помилялися, коли думали, що будь-який гурток письменників, хоч би й кваліфікованих, може творити в сю літературу й поза ним уже нічого не залишається, й поза ним уже ніхто жадної ролі не відіграватиме. „Діалектична логіка вимагає брати річ у її розвитку, „саморухові“, зміні“, говорив Ленін. А наші супротивники, розглядаючи перші організаційні кроки ВУСПП, перше збирання сил пролетарської літератури, після розвалу Гарту, кидали на адресу цих сил призириліві слівця — „багатий асортимент“ тощо, і квапились заявити, що ВУСПП не має „raison d'être“. Вони не зважили, що „raison d'être“ ВУСПП у тому якраз і полягає, що за ВУСПП'ом залишаються можливості вливати в себе нові пролетарські сили, та не обмежені можливості зростання тих сил, що уже є в організації, їхнє самовдосконалення, поглиблена робота над собою тощо. Словом, вони забули, що річ треба розглядати „у її розвиткові, „саморухові“, зміні“.

Так, наша організація молода. Але молодість має необмежені можливості. Безперечно, добре мати літературний стаж, досвід тощо. Все це риси додатні, звичайно, а не від'ємні. Та не треба забувати того, що чим більший стаж, то ближче старість... Словом, не дивно, що намагання наших супротивників розбити нас на передових позиціях пролетарської літератури зазнали жорстокого фіяска. І не треба доводити, що, не будучи організованими в міцну спілку, ми б цієї перемоги не одержали.

Ось чому, не фетишизуючи організаційних форм, ми не можемо однак і легковажити нашу організацію, її ідеологічну міць насамперед. Зрозуміло, що ідеологічна платформа ВУСПП не змінилася від першого з'їзду. Вона лише деталізувалася та конкретизувалася в практичній літературній та громадській роботі. І сьогодні „клясова боротьба не обмежується політичним та економічним життям... Розгортається класовий фронт у культурному будівництві, зокрема в художній літературі“, як це було зазначено іще в декларації нашого І з'їзду. Ми готові і зараз брати якнайактивнішу участь у цій боротьбі. „Радісна готовість брати участь у громадських боях виникає і зміцнюється там, де є взаємне співчуття між значною частиною суспільства та людьми, що більш-менш діяльно цікавляться художньою творчістю“, — каже Г. В. Плеханов. Наше пролетарське суспільство виявило не абияку цікавість до боротьби проти хибних теорій, що їх висунув був свого часу товариш Хвильовий та організація ВАПЛІТЕ. Взаємне співчуття у нас з нашим пролетарським суспільством у цій боротьбі було і залишається надалі. Отже ми готові завжди до боротьби, якщо виникатимуть нові хибні антипролетарські теорії. І переможемо, якщо спілка буде така міцна, якою вона є тепер.

Для пролетарської літератури починається нова велика доба. Перша доба була доба збирання сил. То була доба Гарту, початок художнього самовизначення наших письменників. Друга — дискусія навколо найбільочіших питань національної культури та її шляхів і диференціація сил. ВАПЛІТЕ, МОЛОДНЯК, ВУСПП. Художня продукція протягом цих років — 1925 — 27 — була мізерна. Натомість — злива памфлетів, полемічних статтів. Від 1927 року художня продукція починає відроджуватися, убиватися в колодочки. Криза минає. Починається нова доба — ми стаємо на грані великої літератури.

Колись Гайне писав, що французам треба тільки правдиво розповідати, що вони бачили й робили протягом тридцятьох славнозвісних років їхньої історії, і в них створиться така література, якої ще ніколи жадний нарід не створював. Це було сказано сто років тому. Проте, коли прикласти ці слова великого німецького романтика до нашої сучасности, то саме для нас вони наберуть особливого змісту і значіння. Ми бо маємо такий матеріал, таких людей, такі перечування і таку епоху, що на них можна збудувати справді літературу, якої ще жадний нарід в жадну історичну епоху не створював. І яка велика ріжниця. Там, у Франції, покоління героїв, що викликало на світло із надр французької землі магичні слова „свобода і рівність“, проходить тріумфальним походом, упоєне славою, але нарешті, пустившись у буряний танок на крижаних полях півночі, сини „огню й свободи“ гинуть від холоду і синів неволі“... У нас же, висловлюючись стилем Гайне, сини вогню й свободи після фронтів, на яких вони завойовували диктатуру пролетаріату, повернули до великої мирної праці і творять нині нові цінності пролетарської літератури. Щоправда покищо видатних цінностей ще не створили.

Нам треба дати такі великі твори, художні твори, що вплинули б і на тих, хто ще хитається, а не одвернули від себе уваги й тих, що до цього часу терпляче чекали, задовольняючись учнівськими працями пролетарських письменників, що іноді починали набирати тенденції сталого шаблону.

Творчі завдання пролетарської літератури незміряно зросли, стали в багато разів складніші. ВУСПП пережив сутужний організаційний період, часи боротьби за свої ідеологічні засади, боротьби, що з неї він вийшов переможцем. Але ВУСПП дав тільки початки своєї творчості.

Другий з'їзд припадає на новий період, що в нього вступила наша країна та цілий Союз Радянських Республік. Період реконструкції, перебудови на нових рейках цілого життя, цілого суспільства. Я думаю, що перебудова суспільства великою мірою припадає на долю пролетарської літератури. В зв'язку з завданнями цього періоду,

третій фронт, як каже товариш Скрипник, перестає існувати відокремлено. Твориться єдиний соціалістичний реконструктивний класовий фронт. Чи треба говорити, що в нього мусить органічно врости і на ньому діяти пролетарська література?

Оминути нові завдання пролетарська література не може. Пролетарським письменникам доведеться не декларативно, а якнайсправжніш узятися гострити зброю, щоб ці нові завдання виконати. Неусвідомлення нового періоду завело б пролетарську літературу в тупець, позбавило б її будь-яких перспектив. Фальсифікаторів, охочих годувати наше суспільство продукцією с'як-так пристосованою до вимог епохи, завжди буде доволі. Ми повинні з ними найупертіше боротися, ми повинні не припускати в першу чергу в своїй творчості найменшої фальсифікації.

ЩО ЗМІНИЛОСЯ В ОТОЧЕННІ

Обставини різко відмінилися. 1925 — 26, майже до 1927 року українська книжка ще не знала стежки в хату до робітника. Навіть до робітничої бібліотеки потрапляла вона з великими труднощами. Часом, потрапивши до неї через тисячі бюрократичних перешкод, через несвідомість культробітника і бібліотекаря, лежала під густим шаром куряви на горішній полиці бібліотеки, не розрізувана і не рекомендована читачеві від бібліотекаря.

Нині нам не вистачає тиражів. Двадцятитисячні тиражі „Українського Робітника“ зникають із книжкового ринку протягом двох місяців, а п'ятитисячні тиражі ДВУ взагалі здаються смішними і викликають справедливе незадоволення широких читачівських робітничих мас, що їм доводиться іноді й по два місяці чекати черги на книжку улюбленого автора. Так, робітничий читач має уже своїх улюблених авторів, і над їхніми творами улаштовує суди, дискутує, вигравляє премії кращого рецензента, глибшого читача, а вигравши, наприклад, подорож, їде по Україні знайомитися з культурою своєї соціалістичної батьківщини.

Наша дійсність переможньо насміялася з гасел шумськізму. „Гасло“ „дайш пролетаріат“, що заховувало в собі невдоволення з національної політики партії, прозвучало було жалюгідним вигуком. Хвилювизм, що модифікував був, ускладнював і поглиблював помилки шумськізму та висував свої хибні теорії, не міг, звичайно, спричинитися до позитивних наслідків українізації пролетаріату. Він не спромігся також потягти за собою пролетарську літературну молодь, що до неї він звертався. МОЛОДНЯК і ВУСПП примушені були, як письменницькі організації, що їх близько обходять питання розвитку національної культури, виступити на боротьбу з хибними теоріями та гаслами, протиставляючи їм свої ідеологічні засади, з якими, зрозуміло, зв'язані були і засади творчі.

І от ми, разом з нашими літературними супротивниками, являємось нині свідками тих наслідків, що їх дала велетенська робота партії в справі українізації пролетаріату. Ми являємось свідками і учасниками таких знаменних явищ у культурному житті республіки, як величезні культпоходи робітників, виїзди письменників, зустрічі, цілі маніфестації під гаслами „хай живе українська пролетарська література!“

Робітник Соловйов з мартенівського цеху № 74 у Сталіному так, наприклад, пише про українізацію :

„Місячник української культури для робітників заводів та копалень повинен початися з вивчення України. Поряд із цим треба ступнево дійти того, щоб усю культроботу провадити українською мовою, це закріпить знання, що здобули робітники на курсах“.

В № 104 „Комуніста“ з 11 травня цього року читаємо в замітці про „Культпохід сталінців до Києва й культурне будівництво“ петиютом надруковані рядки, які варто б надрукувати плякатними літерами :

„За березень 1928 р. продано (в Сталіному) українських книжок на суму близько 5.000 карб., а вже в березні цього року ця сума збільшилася понад 12.000 карб.“.

Автор замітки підсумовує наслідки зустрічі сталінської делегації в Києві такими словами :

„Це величезної політичної ваги подія, що ніби остаточно завершує певний етап у розвитку Радянської України, що поєднує щільніше пролетарський Донбас із Правобережжям і через це зміцнює позиції пролетаріату в галузі національно - культурного будівництва України, в галузі будівництва соціалізму в Радянському Союзі“.

Голос Донбасу, Криворіжжя, Дніпропетровщини, Запоріжжя, Миколаївщини, Київщини, Одещини, Зінов'євщини, Маріупільщини ; голос найдаальших, найглухіших шахт і найбільших заводів по обидва боки Дніпра ; голос робітників, що приходять до Народнього Комісара освіти розпитати про національне культурне будівництво — хіба це не свідчить якнайяскравіше про те, що партія зломилася своєю волею, волею авангарду робітничої кляси, той психологічний опір, що його ми так болюче відчували ще два - три роки тому, опір зрусіфікованого культробітника, бібліотекаря, завклубу, профробітника, нарешті, пасивне, в кращому разі, ставлення до справи національної культури з боку самого пролетаря.

Так, це свідчить незаперечно, що і тут ми вступаємо в зовсім новий період; що робота партії в справі національного культурного будівництва починає давати гідні цієї роботи наслідки. Звичайно, що подекуди цей психологічний перелім на сторону української радянської культури ще тільки починається. Звичайно, що нам дуже рано пожинати лаври або сидіти, зовсім склавши руки. Але сказати, що настає вже „золотий час“ української радянської літератури і особливо її пролетарського сектора, ми маємо підстави.

Хіба не характерні хоч би ці рядки з „Зінов'ївського Пролетаря“, присвячені приїзду кількох письменників, членів ВУСПП, до міста Зінов'ївського і видруковані під наголовком „Це вам не „І“ з двома крапками“:

На світанку шерезами та поодинокі рушили комсомольці, робітники, освітяни, бібліотекарі до вокзалу. Бадьорі пісні лунали, оркестри потроху „розкачувались“... Сьогодні зустрічаємо шановних гостей — українських пролетарських письменників. З напруженістю чекають на Харківський потяг... Пролунав довгожданий гудок. З сот горлянок дружно вирвалося: — „Українським пролетарським письменникам — слава!“ *

На світанку! А дехто й ночував на вокзалі, як потім довідалися письменники. Ночували, щоб не заспати, бо потяг приходить о шостій годині вранці...

Можна було б уже видати цілу книгу про такі зустрічі. Та я навіть ці рядки не для того, звичайно, щоб ними пишатися, а зовсім навпаки: щоб цим самим показати, які неймовірно великі вимоги стануть протягом найближчого часу і вже стають перед пролетарською літературою. Все те, що встигли наші письменники напродукувати за останні роки, читається, немов у печі горить. Я вивчав анкети одного робітничого клубу. Ці анкети свідчать про те, що найбільша доля цікавості робітничого читача припадає на книжки пролетарських письменників та взагалі на книжки, що ставлять актуальні проблеми нашого сьогодні. Це підказує нашій літературі підійматися на вищий художній та ідейний шабель.

Ці анкети свідчать також про те, що зустрічі з письменниками, коли на вокзал виходить сімсот-вісімсот, тисяча робітників, це було в Зінов'ївському, а провозати їх іде ціла авдиторія, з прапорами, з музикою, що ці зустрічі не обмежуються урочистими парадами, зрозумілими на зорі стихійного захоплення пролетаріату українською пролетарською культурою, хоч і не потрібними для її зростання, — а тягнуть за собою глибші наслідки, серйозну, поглиблену роботу над книжкою того автора, якого робітник допіру зустрічав.

* „Зінов'ївський Пролетар“, 23. IV. 1929.

О, наприклад, у мене в руках анкета центральної бібліотеки водників, що раніше найдалі були від української літератури. Тепер там іде велика робота над українською книжкою. Ось „викторина“ № 6.

1. Чому оповідання „Голубі ешелони“ має таку назву?
2. Чи справді „Юхим Кудря“ міг бути вихованим прихильником радвлади?
3. У якому творі є жінка Ніна Георгіївна?
4. Хто це Никанор та Прохор? Хто автор цих героїв?
5. Що з себе являє жінка такого типу, як Ніна Георгіївна?
6. Назовіть кілька оповідань чи роман письменника Івана Ле.
7. У якого автора в оповіданнях змальовано останні години життя Чумака та Михайличенка?
8. Чи є у молодих пролетарських письменників твір „Скрипка“? Хто автор і чому дав таку назву?
9. У якому оповіданні змальовано ненависть Никанора до міста?
10. Хто автор „Повість наших днів“?
11. Який письменник та про який „перший призов“ розповідає?
12. У якому творі молодого пролетарського письменника знайдете шкідників нашого будівництва?
13. У якому оповіданні є риси, що характеризують наші дні?
14. Про які мишачі нори розповідає письменник Панч?
15. Хто автор оповідання „Танець Живота“ та яка головна хиба письменника?
16. Що означають літери ВУСПП?
17. Який письменник зветься реалістом?
18. Назовіть прізвище сучасного пролетарського марксистського критика?
19. Назовіть головних типів безпритульних з оповідання „Вуркагани“?
20. Хто такий Микитенко?
21. Що було на Вапняках?
22. Який автор гарно намалював події петлюрівського війська?
23. Які течії є в українській літературі?
24. Коли на Україні була літературна дискусія та чому вона виникла?
25. Яка різниця між пролетарською та буржуазною літературою?

Ця сама бібліотека видала для своїх читачів книжечку „Водник за книгою“. В цій брошурці зібрані рецензії читачів на книжки Панча, Івана Ле, Л. Первомайського, О. Досвітнього, Андрія Головка, А. Ключця, Григорія Епіка, Б. Коваленка та інших. Дуже цікаві і характерні рецензії. На жаль, я не маю часу їх цитувати, передаю анкету, брошурку і інші матеріали, ви ознайомитеся з ними в перерві.

Підсумком до того, що я говорив про досягнення партії в справі національного культурного будівництва та про боротьбу проти всього,

що намагалося викривити ленінську лінію в національному питанні, можуть бути оці слова з передової № 7—8 „Більшовика України“: „Ще Х Всеукраїнський партз'їзд не залишив каменя на камені від ламентатії шумськистів, хвильовистів, од волобуївщини, од усієї їхньої націоналістичної обмежености. Удар Х з'їзду партії був саме тому такий загострений проти націоналістичних ухилів, що вони загрожували стати перешкодою на шляху пролетарсько-об'єктивного все-союзного плянового будівництва. Та обставина, що на II Всеукраїнській партконференції не довелося більш-менш серйозно затримуватися на націоналістичних ухилах, свідчить про те, що КП(б)У вдалося забезпечити зростання культурної та економічної консолідації УСРР в союзі з іншими радянськими республіками“. Так відмінялися обставини, що обумовлюють надалі і відміни в діяльності організації пролетарської літератури. Дозвольте тепер перейти до безпосереднього розгляду нашої роботи.

ОРГАНІЗАЦІЯ Й ТВОРЧІ ДОСЯГНЕННЯ ВУСПП

Що ж ми дали до цього часу? На що спромоглася Всеукраїнська Спілка пролетарських письменників за два роки й чотири місяці своєї діяльності?

Насамперед, щоб не повертатися потім до нашої організаційної роботи, якій я хочу присвятити найменше часу, бо найбільшу увагу ми повинні віддавати іншим питанням, я скажу про цю саму організаційну роботу. Думаю, що нам, організації в першу чергу письменницькій, треба востаннє підкреслити деякі принципові організаційні засади нашої роботи, щоб потім уже не декларувати, не маніфестувати, а переважно писати нові книжки.

Я вже зазначав у своєму вступному слові при відкритті з'їзду, що найбільші досягнення ми маємо саме в організаційній роботі. Ми організували й поставили на тверді ноги, на міцний ґрунт російських та єврейських письменників, що працюють на Україні. Ми, таким чином, до основної бази нашої спілки, тобто до українських пролетарських письменників, долучили пролетарські літературні сили російські та єврейські, що разом з нами творять пролетарську літературу України, творять її на соціалістичній базі, відбивають наше життя, наше будівництво.

Щоправда, наші літературні супротивники інакше розглядали це об'єднання сил пролетарської літератури в одну спілку за інтернаціональним принципом. Товариш Хвильовий, наприклад, так був висловився в журналі ВАПЛІТЕ з приводу журналу російської секції ВУСПП „Красное слово“: „... саме це „Красное солнышко“! Для нього й ВУСПП було створено. Чи може ви будете заперечувати мої твердження? О, ви не будете заперечувати, а просто назвете мене націоналістом“.

Наводжу цю цитату зовсім не для того, щоб якось „назвати“ товариша Хвильового. Ніколи ми такої спеціальної мети собі не ставили, особливо ж після каяття товариша Хвильового не збираємось, покищо, ніяк його „називати“. А навів я цитату для того, щоб іще раз заявити: помиляється той, хто спілку з російськими пролетарськими письменниками розглядає як щось негідне української пролетарської літератури. Ми прекрасно знаємо, що т. Хвильовий визнав свої помилки, що він стоїть тепер на партійній позиції, що нових помилок він не робить, що він написав після того вже „Варину біографію“, про яку докладно говоритиме, очевидно, в своїй доповіді товариш Коряк. Але надзвичайно характерним є те, що два роки тому наше об'єднання з російськими пролетарськими письменниками деякі кола української інтелігенції розглядали просто як зраду „національних інтересів“. Дехто навіть називав нашу спілку з пролетарськими письменниками РСФРР „Переяславською угодою“, а наших представників на Першому Всесоюзному з'їзді пролетарських письменників „московськими запроданцями“. (Сміх). А на Україні всі наші прагнення розглядали, як це видно зі слів товариша Хвильового, як інтригу капосних російських сил, що ради журналу „Красное солнышко“ інсценізували цілу Всеукраїнську Спілку пролетарських письменників. Нічого сказати, придумано страшенно дотепно...

Тимчасом російська секція ВУСПП за цей час справді стала на ноги і за нашою товариською допомогою добре себе дисциплінувала й творчо зросла. Той самий журнал „Красное слово“ безперечно виправився за останній час, наблизився до тих завдань, що перед ним давно стояли, почав знайомити російського читача і з українською літературою через переклади, статті тощо, значно виправив свою ідеологічну лінію. Ми знаємо, що в цьому журналі траплялися раніш неприємні недогляди. В матеріалах журналу пропускалися такі слова як „хохол“ то що. Другорядний чи третьорядний письменник з Москви чи Ленінграду, що його творів не друкували, мабуть, у місцевих журналах, надсилав свій рукопис до „Красного слова“, і тут містили його, навіть не викресливши таких симпатичних слів, як „хохол“. Це були не принципові, ідеологічні помилки редакції. Це був недогляд. Але недогляд тяжкий, неприємний, і він давав можливість нашим супротивникам закидати журналу „Красное слово“ усі як є сім смертних гріхів. Тим з більшим задоволенням ми можемо констатувати, що нова редакція „Красного слова“ уважніше ставиться тепер до своєї роботи.

Єврейська секція, що організувалася при ВУСПП'ї в грудні 1927 року, також устигла проробити у своїх лавах велику роботу. Я не буду повторювати, яке вражіння справив на західно-європейських та американських буржуазних діячів єврейської культури цей перший з'їзд єврейських пролетарських письменників України, скли-

каний у нас у столиці. Я говорив про це в своєму вступному слові. Привітання від єврейських робітників чотирьох харківських фабрик, що пролунали тут з трибуни нашого з'їзду, незаперечно свідчать про те, що єврейська секція встигла спопуляризувати себе в робітничих масах і нав'язала з ними постійний зв'язок. Орган єврейської секції, журнал „Проліт“, чимало прислужився також українській пролетарській літературі, популяризуючи її серед єврейських робітничих мас, які до того часу не були зовсім або були дуже мало обізнані на українській літературі. Треба сказати, що є в єврейській секції деякі організаційні хиби. Ми сподіваємось, що єврейські товариші після одвертої критики, під гаслом якої мусить проходити наш з'їзд, подужають виправити всі ті хиби.

Далі, за велике організаційне досягнення нашої Спільки треба вважати активну нашу участь у створенні Всесоюзного Об'єднання Асоціацій Пролетарських Письменників — ВОАПП. До Ради цього Об'єднання нашому з'їздові належить виділити за статутом десять постійних представників.

Як створилося Всесоюзне Об'єднання? Ви знаєте, що на першому нашому з'їзді ми лише принципово поставили питання про зв'язок з пролетарськими письменниками інших республік. До другого з'їзду ми ці завдання здійснили. Ми досягли цього об'єднання, але досягли, треба сказати, не без труднощів. Труднощі на цьому шляху були великі.

В журналі „На рубеже Востока“ № 2, за 1928 рік, в статті „Итоги с'єзда ВАПП“ є такі слова: „Прежде всего, ниоткуда не следует, что с'єзд признал прежнее строение ВАПП'а неправильным. Затем, с'єзд не принимал предложения „Кузницы“, а выработал сам новую структуру организации, исходя из того, что эта структура, не меняющая положения тех организаций, которые входили в ВАПП до с'єзда, наиболее приемлема для ВУСПП'а, не входившего в ВАПП“.

Надаремно журнал „На рубеже Востока“ намагається довести, що „прежнее строение ВАПП“ було правильне. Це не зовсім відповідає дійсності. Та й в тій таки статті одним уступом нижче є такі рядки: „ВАПП действительно, имел некоторый и довольно большой организационный из'ян. ВАПП не имел российского центра и был, таким образом, одновременно и всероссийской и всесоюзной организацией“.

На нашу думку, то був не лише „довольно большой организационный из'ян“, а то була основна і таки принципова хиба старої схеми ВАПП. І тому всесоюзний з'їзд визнав за потрібне створити окремо російську Асоціацію пролетарських письменників (РАПП), і тільки після того російська Асоціація, та всеукраїнська Спілька пролетарських письменників та білоруська Асоціація закавказька, туркменістанська тощо створили Всесоюзне Об'єднання Асоціацій пролетарських письменників — ВОАПП. Це є правильна, більшовицька, ленінська поста-

новка питання, не зажимати, дати цілковиту можливість республіканським літературам розвиватись своїми, своєрідними шляхами, лише дбаючи про спільну ідеологічну пролетарську лінію цих літератур, договориючись у загальнокласових питаннях, тому що ми об'єднуємось за класовим інтернаціональним принципом, а не за національним.

Так ми домовились на першому всесоюзному з'їзді, так встановили дружній зв'язок з пролетарськими літературами всіх народів Союзу. І вже на першому пленумі Ради ВОАПП ми відчули міць нашого об'єднання. Цей пленум пройшов у атмосфері братнього довір'я і взаємної підтримки, в атмосфері дружньої самокритики, що в ній викривалися хиби не лише російської та української літератур, а й білоруської, закавказької тощо. Аналізуючи досягнення пролетарської літератури в цілому Союзі, пленум не ховав і тих хиб, що є в окремих національних загонах пролетарської літератури.

От що важить виправити якісь помилки в корені. Тільки по тому можна дружньо піти новими шляхами.

Ми досягли зв'язку також з німецькими пролетарськими письменниками. З багатьма з них встановили навіть особисті товариські взаємини. Недавно вони приїздили до нас з одвітною візитою на нашу участь в організаційному з'їзді їхньої спілки пролет. письменників, і тут нав'язали зв'язок з нашим журналом „Гарт“.

Нарешті, через інтернаціональне бюро ми зв'язуємось з революційними літературами цілого світу. Ви слухали привітання нашому з'їздові від революційних письменників Японії, Англії, Скандинавії, Франції, Чехословаччини, Німеччини тощо. Всіх цих письменників об'єднує Інтернаціональне бюро революційної літератури. Восени ми маємо взяти участь у скликанні першого всесвітнього конгресу революційної літератури.

Українська пролетарська література, таким чином, вийшла на всесоюзну арену і виходить на арену міжнародню. Згадаймо, що 1927 р. вона сиділа ще на своєму українському хуторі.

Отже, за цей період ВУСПП має не абиякі організаційні досягнення.

Але трохи іншу картину побачимо ми на творчій літературній, цебто головній ділянці нашої роботи.

Що ми тут маємо? Можна назвати такі книжки наших прозаїків: „Юхим Кудря“, „Танець Живота“ — Івана Ле; „Курси“, „Кучеряві дні“ — Кириленка; „Хао - жень“, „Італійка з Маджента“ — Кузьміча; „Плями на сонці“, „Земля обітованна“, „День новий“, „Комса“ — Первомайського; „Нові оселі“ — Смілянського; „В ущелинах республіки“ — Кувдзіча; „Скрипка“ — Радченка; „Смерекові шуми“ — Ткачука; „Вуркагани“ — Микитенка; „Шахтарське“ — Клочья; „На - гора“ — Ледеянка та кілька інших дрібних книжок, оповідань окремими виданнями. Загалом книжок із двадцять п'ять прози.

Маємо також книжок до двадцяти поезій: Кулика, Терещенка, Загула, Кириленка, Дикого, Забіли, Май-Дніпровича, Доленга, Дубкова, Голованівського, Шмигельського, Пюнтек, Лана. Книжок із вісім критичних: Коряка, Савченка, Коваленка, Щупака, поміж них маємо такі великі поважні праці, як „Нариси історії української літератури“ товариша Коряка.

Найменше маємо п'єс: Левітіна, Діброва, Корнійчук, Микитенко.

В російській секції зросли поети: Кісільов, Бездомний, Захаров, Цейтлін, Городський, Радугін, прозаїки: Руттер, Гонимов, Снежін та ін. Дехто з них дав за цей час по збірці чи й по дві збірки своїх творів.

В єврейській секції маємо таких визначних поетів, як Фефер, Гофштейн, прозаїків — Гільдіна, Кагана, Абчука, Аронського; із молодих поетів треба відзначити т. т. Ельгорта, Балясиу, Гарцмана, з прозаїків — Табачніков, Бендас, Вольфман.

А загалом наша спілка, що має понад сімдесят письменників в своїх лавах (українських, російських та єврейських разом) за два роки і чотири місяці своєї діяльності дала не більш, як шістдесят книжок. Все це промовляє само за себе. Продукція наша не велика і серед продукції інших письменників ВУСПП не посів головного місця. Лише поезій видано надто багато, продукту, що його найменше споживає робітничий читач.

Щоправда, соціологічний еквівалент більшості книжок наших товаришів досить високий. Наші письменники ставили в своїх творах актуальні проблеми нашого сьогодня, розробляли робітничу тематику, присвячували окремі твори найвизначнішим подіям із громадсько-політичного життя, із життя партії. Книжка Івана Кириленка, „Кучеряві дні“ тому й захопила так читачівські робітничі маси, тому й викликала багато судів та диспутів, що в цьому творі автор намагався висвітлити таке явище, як партійна опозиція. Роман Миколи Ледеянка „На-гора“, не зважаючи навіть на всі художні недоліки, викликав неабияке зацікавлення серед робітників-шахтарів Донбасу, що вперше знайшли в цій книжці так широко закроєну тему Донбасу. Робітничу тематику знаходимо і в творах Ле, Клоччя, Смілянського, Первомайського та інших вуспівців. Кириленкова повість „Курси“ висвітлює життя, боротьбу і побут студентської молоді.

Але було б дуже однобоко говорити лише про тематику вуспівської творчості і з цього виводити її соціологічний еквівалент. На жаль, я не можу і не маю на меті докладно розглядати кожну книжку зокрема. Я обмежусь кількома загальними рисами, властивими нашій творчості. Глибшу аналізу проробить у своїй доповіді т. Коряк.

Отже, що є характерне для нашої дотеперішньої творчості? Схематичність, композиційна вбогість, неглибока розробка типів. Для прикладу візьмім книжку „Шахтарське“. В оповіданні „На 117 сажени“

124 є всього 22 сторінки і на цих 22 сторінках автор примудрувався „вивести“ аж дванадцять типів. Ось їхні прізвища: Хмиз, Думан, Королевський, Єфімов, Шатіл, Оксана, Бондарьов, Швець, Довгий, Мironів, Салюк, Мільйон. Чи можна на 22 сторінках художньо вмотивувати слова і вчинки дванадцятьох персонажів? Я думаю, що це важко зробити. І через те авторові доводиться деяких персонажів свого оповідання лише називати на прізвище, щоб писати оповідання надто схематично, бо ж глибшої характеристики тих людей, що діють в оповіданні, дати на 22 сторінках не можна.

Це ще й добре, коли авторові хоч стільки щастить сказати про своїх героїв:

„Салюк од холоду ховав голову в комір брезентової тужурки, його напарник Мільйон весело насистував пісню. Довгий ішов мовчки, дивився під ноги, щоб не спіткнутись. Швець пихкав цигаркою“.

А то часом доводиться й так поспішатись:

— Щось довго татка немає?

— Прийде! Мабуть, у конторі затримався,— пригортаючи до себе, одказав Хмиз.— Чого ти палиш старими капами, хіба кріпильники обрізків не лишили?

Зрозуміло, що авторові ніколи. Отже і Хмизові через це доводиться, тільки пригорнувши дівчину, відразу запитувати: „чого ти палиш старими капами?“ А читачеві од цього неприємно... (Сміх). Не смійтесь, товариші, бо така схематичність властива не лише авторові книжки „Шахтарське“, а й переважній більшості з нас. Ми ще не навчилися добре писати.

Кілька слів іще про творчість забойців. Вони безперечно зросли за цей період — від першого до другого нашого з'їзду, хоч останні шість місяців організація „Забой“ майже не існувала, а журнал „Забой“ не існував фактично. Безпосередньо перед нашим з'їздом відбувся третій з'їзд „Забою“, на якому організація ожила і намітила плян дальшої роботи. Представників „Забою“ ви бачите на нашому з'їзді. Та не зважаючи на те, що організація була підупала, її члени, окремі забойці, індивідуально зросли. Перебуваючи цілий час серед пролетарського колективу — на заводах, на шахтах, вони мали досить матеріалу для своєї творчості і, працюючи уперто над собою, змогли дати хороші такі твори. Творчий актив „Забою“ складають товариші Баглюк, Діманштейн, Беспощадний, Трейдуб, Заходяченко, Гайворонський, Іванов - Краматорський, Павлівський, Щипов, Ковалівський, Мальпук, Крикун, Стодоля та інші.

З особливим задоволенням я можу доповісти з'їздові, що „Забой“ стає нарешті українською літературною пролетарською організацією.

Забойці, що колись ніяк не могли порозумітися зі спілкою пролетарських письменників Гарт, нині докладають усіх сил, щоб стати на-решті письменниками українськими. Під цим гаслом і відбувався, власне, третій з'їзд „Забою“. Мені і товаришу Ткачукові довелося брати участь в цьому з'їзді. Він справив на нас надзвичайно поважне враження. Безперечно в „Забої“ ростуть майбутні, найвизначніші члени Всеукраїнської спілки пролетарських письменників.

ЩО МИ МУСИМО ДАТИ НАДАЛІ

Отже, товариші, ВУСПП дав лише початки своєї творчості. А мусимо дати великі полотна, значні книжки, проблемну велику літературу. Найвизначніші книжки інших письменників — „Золоті лисенята“, „Місто“, „Нас було троє“, „Дубові гряди“, „Твердий матеріал“, „Майстер корабля“, „Недуга“, „Смерть“, „Без ґрунту“, „Чебрець зілля“, „Фальшива Мельпомена“ — в більшості своїй також не спромоглися показати нову людину, поставити актуальні проблеми. Частина з них навіть зовсім ворожі або чужі робітничому читачеві. („Місто“). Лише три з них мають поважне значіння — „Без ґрунту“ — Епіка, „Смерть“ — Антоненка-Давидовича, яку треба сприймати дуже критично, і нарешті „Фальшива Мельпомена“ — Юрія Смолича. Однак така ідейна бідність радянської літератури ніяк не може бути виправданням для пролетарських письменників. Адже вони мусять вести перед цілій радянській літературі.

Пролетарів показав у динаміці Петро Панч („Повість наших днів“ у книзі „Голубі ешелони“). Схвилював суспільство „Бур'ян“ Андрія Головка. Таких книжок ВУСПП майже не має. Я гадаю, що найактуальніша з наших книжок — Кириленкова повість „Кучеряві дні“. Але однієї повісти дуже мало. Та й та, треба сказати, не без значних художніх вад.

Ми мусимо констатувати факт: минає дванадцятий рік революції, розгортається соціалістичне будівництво, паростки нового життя, пробиваючись крізь старе барахло, уже бувають на кожному кроці, а наша література ще й досі не спромоглася показати суспільству гольовну рушійну силу революції, будівника соціалізму, пролетаря.

Ще Франко сказав:

... що не Баярд, борець непоборимий,

Не Дон Жуан, жіночих серць побідник,

Героєм наших днів, а продуцент, — робітник.

Чи треба повторювати, що основним нашим завданням, як письменників, є завдання вивчитися нарешті писати так, щоб зуміти показати цього героя наших днів? Показати робітника, продуцента не лише економічних цінностей, а й продуцента нових думок, нових ідей. Адже

126 робітник визначає зміст нашої епохи. Робітник являється панівною духовою постаттю нашого часу. Бож, як і в кожному епоху думки кляси, що панує економічно, являються панівними думками, так і в нашу епоху думки пролетаріату є панівні думки. Ми це добре усвідомлюємо собі за Марксом. Та ми ще не дійшли того, щоб ця свідомість стала нам за справжнє джерело творчості.

Щоб правдиво й глибоко показати пролетаря, треба насамперед добре його зрозуміти, бож навіть найдужчий потребує, щоб його хтось розумів. Ми ж засвоїли собі лише зовнішність робітничкову і подаємо його, так би мовити, з поверхні. Гете якось сказав про Вінкельмана, що все те, що він робить, головним чином, через те і цінне й знаменне, що завжди виявляє його вдачу. От цього уміння виявляти внутрішню суть людини, її вдачу, з усіма її складними протиріччями ми ще не маємо. А без цього ми не можемо створити літератури, гідної робітничої класи. Те, за що бореться тепер російська пролетарська література — „показ живої людини“ мусить стати і нашим завданням. Хто показав у нашій літературі робітника, як складну людську постать, що в ній борються пристрасті і протиріччя? На жаль, ніхто з українських письменників не спромігся на це повною мірою.

Дехто думає, що це можна замінити показом негативних явищ у робітничому побуті. Це велика помилка. Я не хочу цим сказати, що літературі нашій не варт займатися негативами нашого життя. Навпаки. Спробу товариша Первомайського висвітлити в повісті „Околиці“ провінційне багно, що в ньому ще й досі вовтузиться відстала частина нашого робітництва на околицях республіки, показати міщан у робітничих блюзах, духово вбогих Тихонів Амосовичів, я вважаю за спробу надзвичайно важливу. „Ми не утопісти, ми знаємо, що робітнича класа стоїть по коліна в багнюці минулого часу, минулого порядку“ — говорив Ленін. Але хіба ж це виключає хоч у якійсь мірі пекучу потребу показати й позитивну постать робітника, справжнього героя наших днів, бож із Тихонів Амосовичів які вже там герої?.. І показати не спрощено, не за самою абеткою комунізму. Треба зрозуміти і виявити внутрішню суть, складну людську психіку робітника, селянина, активіста, ватажка. Тут самим ентузіазмом нічого не можна вдіяти. Треба відповідним чином його скеровувати і до нього додати невсипущої праці.

ВОЛЬОВА ЛЮДИНА НАШОЇ ЕПОХИ

Робітник, творець нового життя, це вольова людина нашої епохи. Йому ще бракує культури, він лише вступає в процес культурної революції, розрахованої не на короткий час. І нашим завданням являється „виробити людину, здатну активно, творчо та ініціативно брати участь у соціалістичному будівництві нашої країни. Це завдання стоїть перед нами усе минуле десятиріччя, як загальне завдання, яке

директива, яко декларація нашої діяльності. Тепер це завдання стоїть перед нами інакше, — не як директива, не як декларація, а це завдання стоїть перед нами, як найобов'язковіше для нас". Ці слова товариша Скрипника можна б цілком вписати в програму нашої дальшої роботи.

Є, однак, охочі підносити теорії про „вольового українця“ за національною ознакою. Це облудні буржуазні теорії. Складність нашого економічного і політичного життя, загострення класової боротьби спричиняються подекуди до визрівання окремих „вольових“ фашистських націоналістичних постатей, що з них одну так талановито показав нам Микола Хвильовий у своєму не закінченому романі „Вальдшнепи“. Я говорю про героїню цього роману — фашистку Аглаю, що каже про себе так:

„Я випила, товариство, за відважних і вольових людей. Чуєте? Я випила за безумство хоробрих. Але не за те безумство, що виродилось у сорентівського міщанина Пешкова, я випила за те безумство, що привело троглодита до стану вишуканої європейської людини. Я випила за те безумство, що не знає тупиків і горить вічним огнем і стремлінням у невідомі краї. Я випила за безумство конквістадорів. Ви мене, Ганно, розумієте. Дозвольте вам одрекомендуватись. Я — нова людина нашого часу. Я — одна з тих молодих людей, що, як гриби, виростають біля ваших ком'ячєйок і яких ви не помічаєте. Дмитрій Карамазов, ти знаєш хто перед тобою сидить? О, ти не знаєш, як сказав би Гоголь, хто сидить перед тобою. Це сидить твій антипод. Але ви мене все таки, я бачу, не розумієте. Ах, друзі дорогі... Давайте ще вип'ємо за безумство...“ Карамазов із захопленням дивився на дівчину. — „Іще я хочу сказати, друзі мої, що хоч це й дивно, а породив мене не хто інший, як ваша ячєйка. Це моя рідна мама. Ну, от уявіть собі. Росте десь в якомусь, скажімо, „вузі“ дівчина. Дівчина, що називається, кров із молоком. Від природи її покликано до кипучої діяльності — не тієї, що комсомольць у пустопорожнє. Ну, скажімо, якоюсь нудною доповіддю, чи то „Собачим завулком“, а тієї, що, скажімо, Перовська. І от кличе її ячєйка й каже: „так от що, свідомо юнко, будеш ти в нас кандидаткою в комсомол... Твоє яке походження? А на чорта мені це походження. Не я ж робила батька, а він мене зробив...“ Ні, почекайте, я ще не скінчила, — Аглая грубо взяла за руку Ганну і посадила її. — Так от, що ж мені робити. Ви розумієте — мене від природи покликано до кипучої діяльності, і я хочу творити життя.

Не так, як його творите ви, Ганно, і не так, як ти, Дмитрій Карамазов (вона знову випила келіх горілки), а так, як його творили хоробрі на протязі тисячі років...

Ви, звичайно, скажете, що я пропоную ідеологію нової буржуазії. Хай буде по-вашому. Але буде й по-моєму, бо ми — я й тисячі Аглай у спідницях та штанах — не можемо далі жити без повітря“.

Я думаю, що тов. Хвильовий прекрасно зробив, що показав нам цю нову фашистку. Звичайно, це брехня, що таких Аглай у спідницях і в штанах є вже тисячі в нашому житті. Це Аглая просто задається. Їх не тисячі, а одиниці, і оцих „вольових людей“, що за них так гаряче агітує закордонний їхній „вождь“, Дмитро Донцов, неминуче роздушить, як клопів, вольова людина нашої епохи — пролетар, будівник соціалізму.

„ЗЛОБА ДНЯ“

Недавно товариш Косіор так висловився в „Комуністі“ про завдання преси на сьогодні: „Уміти показати перспективи й програму щоденної роботи, щоб мобілізувати на роботу робітництво й основні маси селянства, уміти показати клясового ворога, щоб озброїти пролетаря, бідняка й середняка в боротьбі з ним — ось завдання на сьогодні преси“.

На перший погляд ці завдання не підходять для художньої літератури. Звичайно, література художня — не публіцистика. Середняк, бідняк, куркуль, клясовий ворог, що то за завдання художньої літератури? Література художня має ширші межі. Вона мусить підноситись на вищий щабель філософії сучасності. Такий голий схематизм, як для газети, ніяк не підходить для художньої літератури. Вона не повинна бути голою, одвертою агіткою, що з неї стирчить бідняк, середняк, куркуль, клясовий ворог. Все це так. І все таки література художня аж ніяк не може одриватися од нашої дійсності, од тієї пак „злоби денної“ і оті завдання мусять бути і її завданням. Лише іншими методами має здійснювати їх письменник: методами художньої літератури. Того самого бідняка, середняка, пролетаря треба подати так, щоб він залишився художнім типом аж на ті часи, коли не буде ні середняка, ні бідняка. Смішний і трагічний гідальго Сервантеса та його слуга Пансо живуть століття, хоч виникли вони свого часу, як злободенні типи. (Тов. Хвиля: гідальго бессмертний). Гідальго, товаришу Хвиля, давно, звичайно, помер, як і всі його товариші. Але, як художній тип, поки ще живе, також, безперечно, колись помре, от, наприклад, як хтось із вуспівців напише щось краще... (Сміх). Так само Ларіних Пушкіна, мертвих душ Гоголя, гамлетів Шекспіра тощо, давно немає на світі, а вони, родившись також на злобі дня, живуть і доі.

На жаль, більшість типів нашої пролетарської літератури „помирає“ через один, два роки після того, як книжка вийшла на ринок. А мусять наші середняки, бідняки, пролетарі стати у нас такими художніми типами, щоб вони дожили аж до безкласового суспільства, щоб і тоді, перечитавши книжку нашого письменника, люди сказали: „Який безсмертний“ тип, і які хороші письменники були у ВУСПП'ї... (Сміх. Оплески).

От що злоба дня може дати. Злоба дня, наші ідеї, що вирують у ній, наші прагнення — це є соки для письменника, для його твору. Все це формує класову психологію письменника. А з класової психології народжується художній твір. Словом, я хочу сказати, що для нас, письменників епохи диктатури пролетаріату, насамперед — ідеологія. Звичайно, що „спородити“ художній твір зможе тільки художник, цебто людина, що для цього себе приготувала, розвинувши працю свої здібності художні, а не лише має, припустім, пролетарську ідеологію.

СПРОБИ ІДЕОЛОГІЧНОГО РОЗЗБРОЄННЯ

Тимчасом ми бачимо спроби перевернути цей принцип догори ногами: спочатку майстерність, а потім — ідеологія. Дехто хоче роззброїти нашу літературу. Ідеології, цієї „домішки“ до художнього твору, ці „дехто“ радять нам брати „в міру своїх художніх здібностей“. Ідеологічна „нагрузка“ — в міру сил, як своєрідний вимушений асортимент, так учить молодих письменників Олекса Слісаренко — така суть його „науки“ в статті „Не пророк, а деловой человек“, уміщеної недавно в Харківській газеті „Вечернее радио“. Цитуватиму російською мовою так, як її надруковано.

„Пролетарский писатель должен стать деловым человеком для того, чтобы дать по возможности больше качественно и количественно своей продукции и следовательно стать максимально полезным для общества“.

Цю тезу ми можемо прийняти. Ми бо — за ділову людину і проти „ділячества“.

Цитую далі:

„Быть максимально полезным для пролетарского общества — значит дать высокохудожественные произведения с четкой классово-пролетарской идеологией, т. е. не впадать в дешевую антихудожественную агитацию“.

Надзвичайно характерне оте „то есть“! Не „але“, а „то есть“. „С четкой классово-пролетарской идеологией, т. е. не впадать в дешевую антихудожественную“ і так далі.

„Эту очень важную задачу в современной пролетарской литературе мало кто исполнил потому, что художественные произведения обыкновенно непомерно перегружаются идеологией. Часто можно встретить слабенькую повесть, в которую автор хочет втиснуть весь марксизм от начала до конца — выходит агитка. В небольшую повесть хотят вложить всю революцию от начала до конца — выходит каша.

Идеологическую нагрузку надо брать по силе и художественной способности, а не только потому, что так хочется автору. Чем сильнее художественное произведение, тем большую идеологическую нагрузку оно выдержит, не обратившись в агитку. Это особенно нужно помнить писателям начинающим“.

Наука Олекси Слісаренка наскрізь опортуністична, хоч і здається вона зовні у викладі самого автора ніби й пролетарською. Хто читав твори тов. Слісаренка, той міг пересвідчитись, що в них ідеологічної „перегруженности“ немає. Може це походить із того, що автор бере ідеологічну „нагрузку“ в міру своїх художніх сил, може з інших причин, але факт, що ідеологічної перегрузки, як б сказав навіть повної „нагрузки“, в творах Олекси Слісаренка, як і треба було сподіватись, немає. Шкода, що не взяв автор за моту до своєї статті оці слова естета В. Пачовського: „То є штука! Я не пхаю тут ідей, настроєм маю нагу душу розбудить“.

Відзначимо ще й ту цікаву рису, що ідеологія в таких, припустім, творах, як „Убивство“ — Могилянського, „Вальдшнепи“ — М. Хвильового, „Місто“ — В. Підмогильного, „Гармонія та свинушник“ — Б. Тенети, „Під дощ“ — Д. Борзяка, „Землі дзвонять“ — М. Івченка, „Клекіт“ — Осьмачки, або візьмімо винятковий приклад — „проблема хліба“ Єфремова, де автор на кілька рядків дає таку „ідеологічну нагрузку“, що сто ішаків не витримують, хоч ці тварини, як відомо нам з лекцій професора скотарства, Омелька Буця, дуже виносливі, — „перегруженість ідеологией“ в цих творах звертала на себе увагу переважно не т. Слісаренка, а марксистських критиків, що не пишуть Обсерваторових „порад молодим белетристам“, і навпаки — ідеологія в творах пролетарських письменників не дає спати їхнім антиподам... От, наприклад, Олексу Слісаренка ця ідеологія примусила виступити на шпальтах „Вечернего радио“ з криком „пробі“ і з закликом до молодих „особенно начинающих“ письменників: беріть ідеологічну нагрузку в міру художньої спроможности. Пам'ятайте, що ви ще молодий, неправний, ото ж і ідеології краще візьміть на макове зерно,

якраз „у пліпорцію“, як сказав би дотепний професор скотарства, Омелько Бунь...

Тимчасом ми самі проти „червоного квача“, як каже тов. Коряк. Рішуче проти. Але між нами та Олексою Слісаренком та ріжниця, що ми кладемо в основу своєї творчості пролетарський світогляд, пролетарську ідеологію. І вимагаємо від письменника прибрати для своїх ідей відповідний „логос“. А Олекса Слісаренко радить навпаки: в міру того, яких „логосів“ ти вже навчився викомарювати, бери відповідну порцію ідеології. От і вся ріжниця. Не велика, але тяжка...

Ми кажемо: не компромітуй ідеологію пролетаріату неправним словом. Вигостри свою зброю — слово, а потім берись оформляти ідею, але ідею неодмінно пролетарську, бо лише пролетарська ідея гідна того, щоб її оформляти художнім словом. А Слісаренко пеклується насамперед самим словом, страшенно боїться, що йому доведеться читати „слабеньку повість, в которую автор хочет втиснуть весь марксизм от начала до конца“. Ріжниця ніби не помітна, але дуже ехидна.

Ми хочемо художнім словом служити конкретним завданням нашого сьогодення, приймаючи його діалектично, як тезу й антитезу, що веде нас до синтезу близького і реального майбутнього. А нам кажуть: та не можна ж до всього підходити утилітарно. Не опошлюйте завдань мистецтва, що має ширші межі. Є, мовляв, людські почуття, воління, уподобання, що ні в якому зв'язку з отим конкретним зиском не стоять. Дайте трошки ідеології та більше художності. Нагадаємо їм одне місце з Плеханова:

„На это возразят, пожалуй, что цвет предмета нравится человеку независимо от того значения, какое мог или может иметь для него этот предмет в его борьбе за существование. Не вдаваясь в длинные соображения по этому поводу, я напомним замечание Фехнера. Красный цвет нравится нам, когда мы видим его, скажем, на щеках молодой и красивой женщины. Но какое впечатление произвел бы на нас этот цвет, если бы мы увидели его не на щеках, а на носу нашей красавицы?“

Словом, не можемо ми прийняти науки тов. Слісаренка. Навіть його „деловой человек“ таки не зовсім нам подобається. Я вже сказав, що ми за ділову людину. Тільки ми по-різному до цього підходимо. Ми проти „діляцтва“, що поєднується з блискучим портфелем і такими от порадами. (Голос з місця: Деловой человек — на чекову книжку з банку!). Ми проти такого „діляцтва“ і за ділового пролетарського письменника, що має свою цілком певну клясову установку, пов'язану з завданням нашого соціалістичного будівництва, в розпорядженні якого пролетарський письменник, так би мовити, перебуває. 131

Ми також прихильники НОП'у. Але, як це не дивно, нас не задовольняє навіть сухий розподіл годин для творчості, запропонований від товариша Слісаренка у згаданій статті. Не будемо сперечатися хто був кращий поет, чи Слісаренко, чи Гете, але що з останнього була не менш ділова людина, ніж з т. Слісаренка, то це, мені здається, факт. І отже, ще більш дивно, що ця ділова людина і, здається, не поганий таємний радник Веймарського герцогства, так говорив про свою творчу роботу: „єдиним порятунком від „цього лиха“ була „звичка“, що од неї я не міг звільнитися протягом цілого свого життя, а саме: негайно втілювати в поетичні образи геть усе, що мене радувало, смутило чи мучило, і звільнятися у такий спосіб від цих речей, даючи їм зовнішнє існування замість внутрішнього, що мене обтяжувало“. Отже тяжко було б цей процес утиснути в Слісаренкову схему. Тільки й можна сказати, що ці поради нагадують нам славнозвісні уроки „пристойної поведінки“, що їх давав колись Обсерватор на сторінках журналу ВАПЛІТЕ під голосною назвою „Поради молодим белетристам“. Вони були б стільки ж веселі, як і ті, коли б не були так само сумні й симптоматичні.

За другу спробу ідеологічного роззброєння нашої літератури треба, я гадаю, вважати теоретичні писання Майка Йогансена. На минулому всеукраїнському літературному диспуті, що відбувався в цій самій залі, Майк Йогансен заявив, що виграє в літературній боротьбі той, хто краще знатиме політекономію, диференціальну ренту, марксизм. І так він натискував на диференціальну ренту, що переконав був мало не всю залю на тім, що ніхто з вуспівців марксизму і не нюхав, а от він, Майк Йогансен, то вже інша справа. У марксизмі він як риба в воді. Цебто — плаває. (Сміх).

Нагода довести це широким колам революційного суспільства незабаром випала. Майк Йогансен видав теоретичну книжку під назвою „Як будеться оповідання“. Ви пригадуєте цю веселу книжку. У ній він „за правду“ ішов на муки. „Я цілком свідомий того,— писав Майк Йогансен,— як мене цькуватимуть за першу частину першої статті. Я готовий перенести це цькування, аби поширити марксистський погляд на мистецтво серед молодих письменників“.

Що ж то був за погляд? Це був погляд на мистецтво, зокрема на літературу, як на лимонад чи зельцерську воду. Можна було б не звертати на це уваги, коли б автор не звав своїх поглядів „єдино марксистськими, більш того, єдино правдивими“.

Майк Йогансен, як бачите, веселий письменник, мало не гуморист. І тому давайте не будемо його „цькувати“, а то ще прищепить „єдино правдивий погляд“. Отже не будемо розглядати цієї статті, тим більше, що присутньо на неї дуже добре відповів у „Комуністі“ т. Панас Любченко. Тут я хочу тільки висловити свою думку, що пошкодити молодим письменникам стаття т. Йогансена так і не спромоглася, саме

через свою „гумористичність“. І через те, згадуючи цю книжку, можна лише, перефразувавши слова Мерінга про історію, що її переживають деякі книжки, сказати: книжка Йогансена цікава більше історією своєї появи на книжний ринок, ніж тією історією, що в самій книжці розповідається. Бо й справді: як можна друкувати отакі „єдино марксистські, більш того — єдино правдиві“ погляди на одинадцятому році нашого революційного життя? Книжка вийшла торік. Хто ж це такий мудрий був той редактор і видавець? Якщо не помиляюся, то була „Книгоспілка“, кооперативне видавництво, що виконує заповіді Леніна — учіться торгувати. Учіться, товариші, та не торгуйте ідеологією. (Оплески).

Треба згадати також спроби третього письменника, а саме, т. Сенченка, висловити своє незадоволення з приводу ідеології в творах молодих пролетарських письменників. Йому вона також муляла. Ось у яких виразах писав він про це:

„Здається, всі поети Молодняка підрядилися писати програми у віршах, дебютувати з програмів і вражати світ своїми здібностями у цій галузі“.

Далі я хочу зупинитися на одному прикрому явищі в нашій літературі, явищі, що його, на мою думку, також треба розглядати, як спроби ідеологічного роззброєння, коли не ворожого озброєння. Маю на увазі безперспективний „показ“ негативів нашої дійсності. Читаючи твори таких письменників, маєш підстави думати, що прийшли вони до літератури не з позитивного покликання, а з негативного. Цебто прийшли не допомагати народжуватись новому, викриваючи все те старе, потвірне, що заважає цьому народженню нового. А прийшли „бичувати“, пекти „розпеченим залізом“ тощо.

Колись історик мистецтва Румор, розглядаючи творчість Лесінга, констатував був, що всі його художні твори цілком побудовані на стремлінні піддати бичуванню потвірність його часу. Зрозуміло, що таке негативне покликання до поезії, коли можна так висловитись, у Лесінга відіграло велику позитивну роль в нашому розумінні, бож він бичував цілу свою сучасність, хоч буржуазія і створила про нього легенду, ніби він належав і належить їй.

В наш час, в добу диктатури пролетаріату, про всякого, хто буде піддавати розпеченому залізу нашу сучасність, ми скажемо, що він належить не нам. Цього дехто не розуміє. І тому доводиться чути, що радянському письменникові говорить один із партійних керівників: „ні, товаришу, від писання „Ревізора“ ми вас звільняємо“. Так, принаймні, сказав товариш Любченко на диспуті товаришеві Сенченку. Очевидно т. Сенченко „змішав“, переплутав добу Гоголя і добу диктатури пролетаріату.

134 Отже ми за показ наших болячок, але проти безперспективного показу цих „болячок“, проти „показу“, від якого чуб догори встає, проти „показу“, що дає підстави фашисту Донцову потирати руки від задоволення і „радісно“ мовити: „от вам рай совітський“. Словом, ми проти „показу“, що грає на руку контрреволюції. (Хвиля: Але все таки показувати треба й негативне).

Так, товаришу Хвиля. Я ж кажу, що ми лише проти такого „показу“, про який ви ось що писали в № 11 „Критики“ за 1928 рік:

„Можна розгортати наші болячки так, щоб їх поборювати, а дехто може й так „показувати“, що допомагатиме нашим ворогам поборювати революцію. У революційній українській літературі такому революційному „показу“ не може бути місця“

Так що ви, товаришу Хвиля, краще не послаблюйте цих своїх слів. Все одно краще не скажете... (Сміх. Оплески). А з цими словами, що ви надрукували в „Критиці“, ми цілком згодні (т. Хвиля: Я там ще дещо писав...).

Я пам'ятаю, товаришу Хвиля, що ви там дещо писали і на нашу адресу... (Сміх). Ми цього не забули і про це я далі говоритиму. А зараз я говорю про те, що спроби деяких письменників „показати“ наші болячки заводять самих письменників в контрреволюційний, отже, треба гадати, неприємний і для самих письменників, тупець.

Нарешті, у зв'язку з усім цим, я хочу згадати ще й заялозену „ідейність“ декого з радянських письменників, ту ідейність, про яку говорив Плеханов, що вона тільки тоді „хороша“ в мистецтві, коли не має на собі тавра пошлости. А дехто з радянських письменників саме такою „ідейністю“ і насичує свої твори. Часом він бере навіть справді пролетарську ідею, але уміє якось і її „талановито“ опошлити.

Звідци у нас — непримиренне ставлення не тільки до тих, що намагаються активно роззброїти пролетарську літературу, але й до міщан у літературі. Міщан, звичайно, не літературних типів, а самих письменників. Хто буде оміщанювати великі ідеї, думки й проблеми нашого часу, того ми будемо пекти справді таки розпеченим залізом.

ХИБИ НАШОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Я переходжу до помилок нашої організації. Їх було дуже багато, хоч значних ідеологічних помилок ВУСПП не робив. Були деякі принципові помилки в тактиці, і досить помітні, однак ідеологічних помилок, таких, що заперечували б собою пролетарську платформу організації, я не пригадую. Дрібніші помилки були і в наших журналах, і в роботі нашого Секретаріату, і в роботі окремих товаришів, нарешті і в роботі цілої організації. Брак часу не дозволить мені зупинитися на кожній дрібній помилці так докладно, як хотілося б.

Одначе, я постараюсь не проминути жадної більш-менш помітної і загрозливої для організації помилки.

До першої категорії наших помилок беру за мото оці слова зі статті товариша Хвилі, про яку, він думає, ми забули:

„Треба зрозуміти відповідальність часу, широчінь і важливість завдань. Треба на цій ділянці добитися створення дійсно товариської атмосфери. Принципово неохитної, але ні в якому разі не „хатньої“ критики“.

Постараюсь на прикладах показати далі, що ці слова стосуються безперечно і до нас, але стосуються також великою мірою і до інших літературних організацій, що надто своєрідно „урівнювали“ наші помилки. Почну з Гарту. В критичній роботі цього журналу траплялося немало хиб. В № 4—5 за 1927 рік уміщено, наприклад, рецензію О. Ладена на збірку т. Шмигельського „Памолодь“. У збірці т. Шмигельського є такий рядок:

„Схилився над морем й морю покоровивсь“

Рецензент з приводу цього рядка пише: „Тут глибока емоціональна філософія, в цім „схилився над морем й морю покоровивсь“ і в цім „скованім привіті“...“

Це пересада. Це хатня критика. І тим більш вона неприємна, що з Шмигельського таки не поганий поет, хоч дав він, на жаль, тільки одну книжечку віршів і з того часу замовк. От тобі й „глибока емоціональна філософія“.

В Гарті № 6—7 за 1927 рік уміщено рецензію т. Ганжулевич на поему Микитенка „Вогні“. Рецензент хвалить не лише поему, а побіжно ще й книжку „На сонячних гонах“. „Це,— каже,— взірць того, як можна написати оповідання, щоб було воно і художнім твором, і агітаційним, яке захоплює, підпорядковує не гострими зворотами, а саме своєю м'якістю, цією властивістю українських письменників, що яскраво відбилося у Микитенка“.

А про поему рецензент говорить ще категоричніше:

„В строфі цій відчувається ритм Пушкінового „Евгенія Онегіна“ (пригадаймо лист Татьяни до Онегіна „Когда б вы знали“... і т. д. Вплив Пушкіна на Микитенка навряд чи можна заперечувати“.

Отже мало не Пушкін. (Сміх). Добре це чи погано? Погано. Смішно. Не об'єктивна рецензія. „Хатня“ критика, що багато нашкодила авторові „Вогнів“ в першу чергу, завдавши йому не мало клопоту.

Щоправда, дякуючи іншим організаціям, дружнім нам організаціям, як от „Плуг“ та „Молодняк“, рівновагу Микитенкові було повернено, бо дружні організації вмістили об'єктивні рецензії. От, наприклад, журнал „Плужанин“ № 10, за 1927 рік писав:

„Дехто в літературно-груповому запалі виславляє Микитенка другим, пролетарським мовляв, Винниченком. Щоб трохи остудити цей кадильний дим, редакція містить оцю протилежну, негативну оцінку (мова тут про статейку Степана Гаєвського.— І. М.), уважаючи, що... вихваляти молодих дебютантів надміру не слід“. Редакція. (Сміх).

Так що, як бачите, із Пушкіна та Винниченка став уже дебютант. Отже можна дорого іноді заплатити за те, що в вуспівському органі на члена ВУСПП уміщено „хатню“ рецензію. Дружня організація не подарує цього...

„Молодняк“ також умістив об'єктивну рецензію на „Вуркагани“. В № 5 журналу „Молодняк“ за 1928 рік пишеться:

„Мова? (У „Вуркаганах“.— І. М.). Не мова художньої прози, а просто виписка з книги відомого біхевіориста Уотсона „Психологія як наука по поведінку“. Такі стилістичні огріхи для читача не байдужі, як не байдужі для початкуючого письменника“.

От бачите. Можна сказати, об'єктивною рецензією встановлено рівновагу. (Сміх). Щоправда, дружня організація цим не задовольнилася. Вона „розстріляла“ потім ще й кількох Микитенкових товаришів по організації, як от Доленга, Коваленка, Голованівського, назвавши одного „не потрібним“, другого „таким молодим і вже таким ортодоксальним“, третього просто змішавши з багном, і намірившись, нарешті, проробити цю операцію по черзі з усіма членами ВУСПП.

Наводжу ці приклади не ради співчуття до окремих „потерпілих“, а лише ради характеристики нашої літературної дійсности, для якої, покищо, дійсна товариська атмосфера — поняття абстрактне.

От, наприклад, хіба це не характерно, що в тому ж числі „Молодняка“ відомий український марксистський революційний пролетарський талановитий серйозний, увічливий і тихий на вдачу критик Іван Бахмут, що його ім'я напевне гримить по цілій Європі, пише так про дві особи, з яких одна симпатизує „Молодняку“ і в ньому друкується, а друга — ВУСПП'у, хоч теж друкується іноді в „Молоднякові“. Це одначе не рятує її від „об'єктивної“ критики Івана Бахмута. Він пише про неї:

„Автор цих рядків (цебто Іван Бахмут — І. М.) глибоко переконаний у тому, що широкому загалу не цікаво знати, як „працює над собою“ я к и й с ь Ключчя або хтось інший...“

Слова „працює над собою“ Іван Бахмут бере в призириліві лапки. А далі про Донченка. Отут уже безперечно буде „загалу цікаво знати“.

„Донченко належить до скромних, обачних. Його перший дебют дійсно вартий уваги і цікавий для широкої маси читачів. Його „Сурми“ виточені. Кожну фразу опрацьовано, кожний образ художній і щирий“.

Ну, товариші, хто з вас читав Донченкові „Сурми“, той, може, не так то легко погодиться з хатнім критиком Бахмутом, що цей твір „цікавий для широкої маси читачів“. В такому самому дусі пише молодняківський критик і про „Золотий павучок“ Донченків:

„Насиченість емоціональністю в „Золотому павучку“ дає те вражіння широти і „теплоти“, що робить повість цікавою й приємною для читання“.

Можна сказати, соціологічний еквівалент знайдено... (Сміх). Мова йде про дружні організації. Годі й казати вже про організації ворожі. На сторінках журналу „ВАПЛІТЕ“, наприклад, ми знаходили тільки ваплітянське безоглядне самовихваляння і таке ж безоглядне паплюжіння творчості вуспівців. Треба сказати, що Гарт був усе таки зразком чесности і пролетарської об'єктивности щодо книжок своїх літературних супротивників.

Помилкою, великою і неприємною помилкою було уміщення в Гарті рецензії на „Вогні“. Але рятує нас те, що більше подібних помилок у Гарті не повторювалось. Готуючись до доповіді, я уважно перечитав усі числа Гарту. Жадної хвалебної рецензії я в ньому, крім цих двох, власно, однієї, бо на Шмигельського була не хвалебна, за винятком згаданих рядків— я не знайшов.

Обвинувачував ще т. Донченко Гарт у вміщенні „підлабузницької“ рецензії Р. Гента на книжку т. Піонтек „Тихим дисонансом“. Але багато дечого він, як водиться, поперекручував. А щодо плагіяту, то й зовсім схибив. Товстік, у якої за інформацією Донченка т. Піонтек сплагіювала вірш, написала оце недавно листа, в якому признається, що то вона, Товстік, „несвідомо“ взяла старий вірш т. Піонтек і підписала його своїм ім'ям.

Крім цих, було в Гарті багато інших рецензій. І ніде в них я не міг знайти будь-якого перекручування, перехвалювання членів нашої організації, „хатньої“ критики на них або недооцінювання письменників, що не належить до ВУСПП'у. Гарт, отже, на цій ділянці швидко виправився і став на досить твердий ґрунт пролетарської об'єктивности. І тому ми можемо сміливо сказати товаришеві Хвилі, що „хатньої“ критики в Гарті немає і що ми її ніколи не припустимо на сторінках нашого журналу. Але треба сказати, що на Україні справа з критикою взагалі не блискуче стоїть. Лише з моменту заснування такого поважного органу марксистської критики, як наш столичний

138 журнал „Критика“, справа почала значно вирівнюватись. Та про критику ми будемо слухати ґрунтовну доповідь товариша Щупака, тому не будемо на цьому затримуватись.

Однаке, скільки мова тут про наші помилки на цій ділянці, то мушу згадати ще про „Літературну газету“. Найбільше закидів у не-об'єктивності діставала саме „Літературна газета“. Тут, мовляв, найбільше було вміщено панегіриків вуспівцям і ще більше було припущено недооцінювання декого з письменників невуспівців.

Перевіримо. Для прикладу візьмемо статтю, власне, рецензію, т. Клоччя на книжку Олексія Кундзіча „Село Вовче“. Починаємо з Клоччя саме тому, що наші супротивники часто скаржились на не-об'єктивність цього молодого критика. Безоглядно, мовляв, хвалить своїх і гудить „чужих“. Та й відомий марксистський пролетарський завідувач юнсектору ДВУ, Іван Бахмут, цілком природно дуже цікавиться тим, „як працює над собою якийсь Клоччя“... Отже з нього і почнемо.

„Село Вовче“ О. Кундзіча, „Земля обітована“ Л. Первомайського та інші збірки є перші ластівки комсомольської літератури. Ми глибоко переконані, що невпинна учба вдосконалисть і розів'є творчий хист молодих письменників, і комсомольська література стане могутнім загоном спільної пролетарської літератури й завоює собі робітничо-селянського читача, що ми вже маємо на прикладі російської літератури“.

Так пише т. Клоччя в № 9 — 10 „Літературної газети“ за 1927 рік, цебто на початку діяльності „Літературної газети“, коли вона, причин цілком зрозумілих, мала найбільший запал хвалити своїх і гудити „чужих“. Найбільшою „хибою“ в цій рецензії являється незламна віра т. Клоччя в те, що „невпинна учба вдосконалисть і розів'є творчий хист молодих письменників, і комсомольська література стане могутнім загоном спільної пролетарської літератури“. (Голос з місця: Це ще нічого!).

Ви кажете, що це ще не така страшна „хиба“. От тому нам ще дивнішим стає те презирство завідувача юнсектору ДВУ до молодого пролетарського критика, яке ми знаходимо на сторінках „Молодняка“, і та зневага й „облічительство“, ті гнівні філіпики, що посипались були на голови молодих вуспівців із-під „резвого пера“ т. Сенченка в № 5 ВАПЛІТЕ:

„Талант, що дало вам суспільство, ви, боячись поворухнути мозком, любісінько зарили в землю. Мислення ви ототожнюєте з ерессю. Закон: аналізую і творю — ви підмінили сліпим „вірую і ісповідую“. Замість

ланцета ви орудуєте ладаном. Роблю і помиляюсь і в роботі шукаю синтезу ви одкидаєте, як щось неприпустиме, бо для цього треба знання і мужність, але у вас нема ні того, ні другого. Боротьбі мистецькою зброєю ви протиставляєте закулісні інтрижки, плювки, кулачну розправу і інші методи, що так прекрасно характеризують ваше, з дозволу сказати, літературне обличчя“.

Таке знаходимо ми в „Зачарованому колі“ автора „Записок Холуя“, Івана Сенченка. Чи це хоч будь-якою мірою відповідає дійсності, нехай рішає з'їзд. Я ж особисто вважаю, що це — найбільша брехня із усіх брехень на адресу нашої організації... (Оплески).

Візьмімо далі праці т. Коваленка. О, цей ще Коваленко, постійна притичина. В той час, коли ще не було у нас органу марксистської критики, журналу „Критика“, коли „Літературна газета“ самотужки, як уміла, мусіла була обороняти ідеологічну чистість нашої літератури від різних випадкових і не випадкових літературних „з'явищ“, що, виростаючи, немов печериці після дощу, сунули в робітничі бібліотеки, — цей Коваленко писав тоді про „Малочок“ В. Чаплі:

„Довгі сторінки тягнеться ця перелицьована „для хатнього вжитку“ метерлінковщина, наводячи олив'яну нудьгу на читача... Дійсно, які некультурні наші культуртрегери, що й зараз у своїй творчості хотять поставити себе над простими смертними, хотять відмежуватися від контакту з ними й з надхненням виглядом вітії для вибраних товчуть старі шаблони і спаскуджені мистецькі концепції. Вони такі далекі від справжньої сучасної революційної культурності, ці самозакохані малочки з просвітянських задрипанок!“ („Літ. газета“, № 4, 1927 р.).

Як бачите, товариш Коваленко орудує „ладаном“, а не ланцетом. Але од цього „ладану“ навряд чи поздоровиться Сенченкові. А проте, він іще раз може повторити — „ви протиставляєте закулісні інтрижки, плювки, кулачну розправу“...

В № 2 „Літ. газети“ той таки товариш Коваленко робить ще й таку „нетактовність“, як підкреслювання у критика Ф. Якубовського ось цих рядків про С. Васильченка: має остільки (він, Васильченко — І. М.) „високі гуманні ідеали“, що вони „далеко вийшли поза межі суворой дійсности, хоч би й революційної“... Товариш Коваленко взиває таку „гуманність“ підозрілою. Іван Сенченко має ще одну „підставу“ сказати: „закон аналізу і творю ви підмінили сліпим „вірую і ісповіду“...“

В такому от „критичному“ оточенні доводилося нам працювати. Зрозуміло, що воно впливало на нас негативно і жадною мірою не

140 сприяло нам виправляти наші помилки. Єдина його позитивна роль полягала в тому, що воно тримало нас цілий час в напруженому стані готовності до нападу і оборони...

Можна згадати ще й інших критиків, тих, що намагалися стати ортодоксальними. На жаль, про декого з них доводиться сказати словами Фоєрбаха на адресу французького письменника Бейля: „Сумніви й заперечення його пурхають навколо ортодоксії, як пташки навколо нічної сови, підлітаючи і в ту саму мить одлітаючи — сміливо і в той самий час — боязко“...

Я сказав на жаль. Бо нам таки справді шкода, що вони ніяк не спроможуться остаточно наблизитись до ортодоксального марксизму. Але вже й те, що вони намагаються наблизитись, нас щиро тішить. Пролетарські письменники не лише не повинні припускати зневажливого ставлення до тих, хто якоюсь мірою працює на користь радянської культури, а ще й мусять якнайрішучіш боротися з елементами легковажного ставлення до таких працівників, тим більше до працівників на полі нашої марксистської критики.

Отут я хочу сказати, що ми цілком згодні з тим місцем у статті товариша Хвилі — „Нотатки про літературу“, де він говорить про наші помилки. Ми допустилися грубої принципової помилки у ставленні до критика Фелікса Якубовського. Винна тут „Літературна газета“, що так поквапилася на висновки, але винні і ми, група членів харківської організації, що не тільки не виправили цієї помилки, а ще поглибили її. Цю помилку ми мусимо визнати і рішуче засудити її.

Це не значить, що т. Ф. Якубовський сам не робить помилок у своїй критичній роботі. Навпаки, в роботі про Куліша він допустився неприпустимих таки для марксистського критика тверджень. З цитати про С. Васильченка, що я наводив, також видно, що не завжди щастить т. Ф. Якубовському підноситись до справжнього марксистського розуміння мистецьких та громадських явищ. Але чи значить це, що ми можемо зневажати за це нашого критика? Ніякою мірою. Ми мусимо допомогти йому, а не засуджувати його так, як це ми робили в „Літературній газеті“.

Так само недоречно зараз нагадування іншим письменникам про їхні колишні помилки, коли ці письменники не повторюють їх і не роблять тепер ніяких нових помилок, треба вважати за помилку з боку „Літературної газети“. Та й поза тим у згаданій статті товариша Хвилі є чимало моментів, що стосуються чи окремих членів ВУСПП, чи й цілої організації.

Були помилки з боку окремих товаришів у висновках про ті чи ті літературні явища у формулюваннях тощо. Ми не навчилися ще підходити до тих, хто простує до пролетарської літератури. Ми не навчилися добачати в першу чергу своїх власних огріхів. Ми не зуміли

виробити форм колективної творчої допомоги один одному. Одверте творче змагання, а не приховування своїх виробничих плянів, мусить стати нашим законом. Збагачувати один одного літературним досвідом і знаннями повинні ми, а не дбати лише кожний про себе.

Великою хибою організації була її негнучкість, неспроможність рішуче й сміливо перейти до нових метод праці. Всеукраїнський літературний диспут на доповідь т. М. О. Скрипника озонірував був літературну атмосферу, одначе довгий час ми неспроможні були зробити з нього відповідних висновків для себе. Становище було критичне. Криза минула. Організація наша знову стала на міцний ґрунт. Та тієї кризи, що була, не треба забувати.

Ми дуже гостро реагуємо на самокритику. Всякий прояв її вважаємо за ворожий. Годі й казати, що цієї хиби ми мусимо позбутися якнайскорше.

Варто почути якомусь товаришеві, що в його роботі є недоліки, як він починає скаржитись, що його хотять „угробити“. Це загрозливе явище. Щоправда, в нашій дійсності траплялися справді випадки, коли на голову окремих вуспівців починало падати більше громів, ніж той товариш їх заслуговував, і дійсно було таке вражіння, що товариша хотять „угробити“. Але це були лише випадки. А взагалі кажучи, ми самокритики не любимо.

Хвороба самозакоханости була у нас? Так, мусимо визнати, була. Дехто говорив так: ми, мовляв, пролетарська організація, і цим все сказано, що нам попутники? Прояви цієї хвороби траплялися. Ми мусимо придбати міцний імунітет проти цієї хвороби.

Самовпевненість була? На жаль, була.

Підозрілість... (Голос з місця: Це найгірше!). Маєте рацію, це найгірше. Лише миколаївська організація, в якій, щоправда, не багато письменників, лише шість чоловіка, і їм легко було порозумітися між собою, досягти єдності, лише ця організація була єдина, що в ній не було підозрілости. Решта організацій, на жаль, хворіли на цю хворобу. В київській організації була непогодженість між старшими та молодшими товаришами. І коли київська організація не вилікується від цієї хвороби після з'їзду, вона стане перед серйозною небезпекою. В харківській організації також були недоліки, хоч не такі значні, як між київськими товаришами.

Один із наших товаришів, людина, що заслуговує і на повагу, і на товариське ставлення до себе, написав у анкеті таку відповідь на запитання „ваші міркування про сучасну літературну ситуацію“:

„Фронтом на клясового ворога, а не на своїх.
Нам треба більше товариської людяности, єднання“.

Очевидно, товариш такої людяности і єднання не відчував. Це дуже погано. Це явище особливо загрозливе.

142 Далі, в одеській організації була одірваність російської секції від українських товаришів. Це також велика хиба. Там було дві республіки. Лише перед тим, як поїхати на з'їзд, вони зібралися разом і порадилися про спільні справи.

А треба частіше збиратися для спільної роботи. Лябораторії можуть бути і окремо, а спільну лінію треба провадити разом. Ми мусимо досягти найбільшого контакту наших національних секцій, російської та єврейської, з основною українською базою нашої письменницької спілки. Кожний член організації мусить відчувати на собі однакову відповідальність: ми — один фронт! (Оплески).

Єврейській секції треба побажати ще більш уважно ставитись до молодих товаришів, хоч на цій ділянці роботи вона має вже значні досягнення.

До наших хиб треба віднести також невміння підійти до селянських письменників, невміння переконати їх, що ВУСПП ставиться до них справді дружньо. Сказати правду, ми так і не встановили до цього часу дружніх взаємин з „Плугом“. Ми не досягли товариського зв'язку з цією дружньою нам організацією. Часом навіть ми „досягали“ протилежного у наших взаєминах. Вина тут не лише ВУСПП'у, але в першу чергу ВУСПП'у, бо нам, як пролетарській організації, треба нарешті навчитися притягати до себе спільників, а не відштовхувати їх своєю „пролетпихою“.

Помічалося іще таке негативне явище, зокрема серед деяких київських товаришів: доки той чи той письменник перебуває в лавах ВУСПП'у, він „подає“ великі надії або й просто „добрий письменник“. Навіть, коли він дуже молодий і лише починає свою літературну діяльність, все одно дехто з київських товаришів не боявся цілком певно говорити про нього як про письменника. А вийшов з організації — став „поганим“. Тут є доля правди. Бо коли молодий письменник схибить і опиниться поза пролетарською організацією, він, безперечно, швидше зійде на манівці і опиниться, може, і в ворожому таборі. Та все ж, зневажати всякого, хто не помирився з тим чи тим вуспівцем і вийшов з організації, — це не наша метода. Ми повинні її засудити, як повинні засудити і скороспілі висновки про наших молодих поетів, які уже тому „добрі поети“, що вони члени ВУСПП'у і в добрих взаєминах з вуспівськими критиками. А таке явище в київській організації помічається.

До негативів я дозволю собі віднести також наше невміння стати своєчасно на захист товариша тоді, коли його несправедливо кривдять. Маю на увазі справу з т. Піонтек.

Тов. Донченко обвинуватив її в плагіяті, при чому зробив це у виїмково категоричній формі. Доводив він, що т. Піонтек „украда“ гімназіальний вірш якоїсь Товстік і вмістила його у свою збірку „Тихим дисонансом“ як свій вірш.

Те саме, за свідченням т. Донченка, вона зробила і з віршами Каганова. Обвинувачення тяжке. Коли б воно справдилось, то на т. Піонтек ми мусіли б поставити хрест. Та воно не справдилось. Тов. Піонтек заявила в пресі, що не вона використала вірш Товстік, а навпаки. Як же реагував на це т. Донченко? Дуже просто. Висміяв цю заяву. На жаль, т. Піонтек не мала документа, що підтверджував би її заяву. Але тепер вона цей документ має. Ось лист Товстік до т. Піонтек, в якому Товстік, не бажаючи, звичайно, називати себе літературною злодійкою, цілком недвозначно проте реабілітує т. Піонтек:

Т - щ Піонтек!

Узнав о том, что Донченко обвиняет тебя в плагиате моего стихотворения из школьного сборника „Кружок поэтов“, пишу тебе с просьбой опубликовать это мое письмо в печати.

Ни в коем случае я не допускаю мысли о том, чтобы ты спланировала. Это вовсе не значит, что, будучи подростком, спланировала я. Единственное возможное объяснение всей этой истории я нахожу в том, (что) слышала или читала твое стихотворение „Я порву“.

Т. к. я писала много до и после этого, то вполне возможно, что здесь мы имеем дело с обыкновенной литературной реминисценцией с моей стороны. Где то в подсознательном у меня воспоминание о твоём стихотворении было, и вот в процессе общего моего творчества коротенькое стихотворение, читанное или слышанное мною, всплыло в памяти. Это не плагиат, а литературная реминисценция, и случалась она даже со многими выдающимися писателями.

Думаю, что объявление этого письма в печати снимет с тебя всякую тень незаслуженно брошенного тебе обвинения в плагиате со стороны Донченко.

Л. Товстик

25. IV. 29.

Залишається іще Каганов. Його вірші з ерами та ятями т. Донченко передрукував був у „Молодняку“ поруч із віршами т. Піонтек, щоб довести, що „Узор“ т. Піонтек сплагіювала у Каганова. І от, прочитавши цю роботу т. Донченка, Каганов пише листа до т. Піонтек:

УВАЖАЕМАЯ ТОВ. ПИОНТЕК!

Никак не рассчитывал, что юношеские стихи мои увидят свет вторично и притом в такой торжественной обстановке: с ерами и ятями на 12-м году революции. (Кстати сборник „Кружок поэтов“ печатался в январе 17-го года, и напрасно лютый Ваш критик Донченко пишет глупости о каких-то особых настроениях авторов сборничка).

Теперь по сути. Стихи Ваши из сборника „Тихим диссонансом“, как Вы знаете, я прочитал тогда, когда он появился в печати. Мы

144 тог­да же, в­стретив­ши­ся, го­во­ри­ли о них. Мне, ко­неч­но, не мо­гло не бросит­ся в гла­за схо­д­ство рит­ми­ко-син­так­си­че­ско­го по­стро­е­ния обо­их ве­щей. Я и то­гда счи­тал и сей­час счи­таю, що ни о ко­мо­му на­ме­рен­но­му за­им­сто­ва­н­ню не мо­же­ть бу­ти і ре­чі. Ве­дь в зо­тий збір­ник Ви в пе­ре­ра­бо­тан­но­му ви­де по­ме­сти­ли ряд Ва­ших ю­но­ше­ських сти­хов. Ра­бо­та­ю­чи над ни­ми, Ви, ве­рно, в­по­ми­ни­ли мно­го­е із зо­го­го „по­е­ти­че­ско­го хо­зяй­ства“, ко­ро­го вас о­кру­жа­ло в гі­мна­зи­че­ські на­ші ро­ки. Не от­сю­да ли і не­во­ль­не об­ра­ще­н­ня до го­то­вої схе­ми, по ко­ро­ро­ю ви­й­шов со­в­сем дру­го­ю тем­а­ти­че­ський у­зо­р.

О­че­нь жа­ль, що то­гда же ми з Ва­ми не по­ре­ши­ли ука­за­ти на зо­го­го люб­оз­на­тель­ним кри­ти­кам а­ла Дон­че­н­ко... К­ста­ти, не ме­ша­ло би є­му озна­ко­мит­ся з та­ко­ю хо­тя би ра­бо­то­ю, як кни­га Ей­хен­ба­ум­а о Лер­мон­то­ве.

В­се­го до­бро­го І. Ка­га­нов

Пі­сля цих листів лі­те­ра­тур­но­му су­спі­ль­ст­ву за­ли­ша­єть­ся су­ди­ти, що зо­ста­єть­ся від Дон­че­н­ко­во­го об­ви­ну­ва­ч­ен­ня. На­ша ж ор­га­ні­за­ція по­вин­на, на мо­ю дум­ку, сх­ва­ли­ти по­ста­но­ву Сек­ре­та­рі­ату, яко­ю ми ви­зна­ли, що ці до­ку­мен­ти ре­абі­лі­ту­ють тов. Пі­он­тек, і то­му за­я­ви­ти про ви­хід із ор­га­ні­за­ції Сек­ре­та­рі­ат не при­й­няв, за­ли­шив­ши, та­ким чи­ном, т. Пі­он­тек у ла­вах ВУСНП.

Що­б по­кін­чи­ти з хи­ба­ми, мені за­ли­ша­єть­ся ка­за­ти ще про

НА­ЦІ­ОНА­ЛЬ­НЕ ПИ­ТАН­НЯ

Як це не ди­вно, а хи­би­ли ок­ре­мі чле­ни ВУСНП і в на­ці­о­на­ль­но­му пи­тан­ні. Дех­то з на­ших то­ва­ри­шів, оче­вид­но, не­до­о­ці­нює на­ці­о­на­ль­но­го пи­тан­ня, йо­го склад­но­сті і ва­ги в на­шо­му су­спі­ль­но­му жи­тті, зо­кре­ма в жи­тті лі­те­ра­тур­но­му. „Од­ма­хуєть­ся“ од ньо­го. Не вар­то, мо­вляв, на­шої про­ле­тар­ської ува­ги, не­ма для нас, ін­тер­на­ці­о­на­лі­стів, на­ці­о­на­ль­но­го пи­тан­ня, не ці­ка­ве во­но нам, без ньо­го є що ро­би­ти. Сло­вом, мо­дер­не люк­сем­бур­гій­ство. Ви­раз­ни­ки йо­го об­у­рю­ють­ся на­віть про­ти то­го, що пар­ті­я звер­тає ува­гу на Ва­га­ня­на. Хай со­бі, мо­вляв, він нам не за­ва­жає.

І, го­лов­не, це зне­ва­жли­ве став­лен­ня до на­ці­о­на­ль­но­го пи­тан­ня бр­енить не в пуб­лі­ци­сти­ч­ній якійсь статті, а в ху­до­ж­ньо­му т­во­ро­ві од­но­го з на­ших ву­спі­вських про­заї­ків. Ци­тую з йо­го по­ві­сті „Ки­ли­ми“, уривок під на­зво­ю „Зра­да“, умі­ще­но в кни­ж­ці V „Жи­ття й Ре­во­лю­ція“ за 1929 рік. Сві­же­нь­кий ма­те­рі­ял.

„І по­ча­ли­ся ба­лач­ки... А от вам Ларін, має­те Ва­га­ня­на, має­те, ма­ло­ро­са­ми знов на­з­ва­но в „Че­боксар­ській правді...“ і пі­де лі­чи­ти. Де, з яких ма­те­рі­ялів це все береть­ся, про­сто ди­вуєть­ся, ко­ли всти­гають ус­лі­ди­ти за цим усім!“

Дорогий товаришу, партія встигла не тільки „услідити“ за цим, а встигла навіть вимести зі своїх лав Ваганяна разом із його „інтернаціоналізмом“, що намагався стягти партію з лєнінських позицій у національному питанні. А ви дивуєтесь, „коли встигають...“ Очевидно, товариш забуває, що як не будемо встигати, то й соціалізму не збудуємо... (Голос із президії: Без Ваганяна збудуємо!).

Я й кажу — без Ваганяна збудуємо, а от з Ваганяном разом нам було б важко його будувати. Далі в „Зраді“ є такі рядки:

„Хіба тому, що ми українці, так недостойні мати електрику, паперовні і замість них нікчемну вигадку про фабрику українських килимів та запасок!“

Хто це сказав, що ми „недостойні“? Але хіба, будуючи Дніпрельстан, наприклад, ми повинні відкидати національне питання? Не звертати уваги на прояви українського та російського та всякого іншого націоналізму, та різних перекручувань лєнінської лінії в національному питанні? Навпаки, тільки тоді ми й будемо „достойні“, коли будемо поборювати прояви всякого націоналізму, чи то українського, чи одвертого й замаскованого русотяпства, що однаково шкодять нашому соціалістичному будівництву. Отже боротись із ним ми повинні, інакше ми не будемо пролетарськими письменниками.

А щоб боротись з націоналізмом, треба стежити за його проявами, підсікати їх у корені. Цитовані рядки показують велике здивовання: „Де, з яких матеріалів це все береться“. Будь ласка! Готуючись до своєї доповіді, я беру в руки брошурку С. Б. Інгулова „Культурная революция и печать“, видання „Московского Рабочего“ 1929 року. Беру без жадної упередженої думки „услідити“ в ній щось хибне. Беру тому, що мені треба почитати про „Культурную революцию и печать“.

На сторінці 19-й знаходжу таку „америку“.

Тип газет

Руководящих общеполитических...
Массовых рабочих...
Кооперативных...
Национальных...

Отже виходить, що українські газети (вони потраплять, звичайно, за таким розподілом у рубрику „національних“) це, поперше, не „общеполитические“, не масові, не робітничі, не робітничо-селянські, не кооперативні, а це просто національні... Але мусять же бути на Україні також і масові, і загальнополітичні, і робітничо-селянські, і кооперативні газети! Так, мусять, та то будуть, за автором „культурної революції“, уже не національні, а... „рабоче-крестьянские“, пак — російські газети.

Таким чином, приступаючи до читання брошури без жадного упередженого бажання знайти в ній щось для колекції націоналістичних проявів, читач натикається на досить таки неприємний прояв неписьменности в національному питанні.

Як же можна не звернути на це уваги? Заплющити очі? Тоді б читач був „недостойний...“

На жаль, доводиться констатувати, що навіть, і не тільки „навіть“, а безпосередньо після партійної наради в справах взаємин української та російської літератур, наради, що відбулася при ЦК ВКП підчас нашої зустрічі з російськими письменниками, з'являються на сторінках поважних органів хибні в цій галузі думки самих учасників наради! Ось, наприклад, перед нами „Вестник Коммунистической Академии“ № 1 (31), 1929 р. В цій книзі надруковано статтю-доповідь тов. Діманштейна під назвою „Проблемы национальной культуры“. Подивимось, як тов. Діманштейн тлумачить ці самі проблеми.

На початку доповіді т. Діманштейн згадує слова Ваганяна з книги „О национальной культуре“: „Национальная культура — ядовитая штука, она болезнь дурная“. Внутрішню суть цієї формули т. Діманштейн розкриває такими убійче-іронічними словами: „Он считает, что вопрос о национальной культуре, это вопрос о национализме, даже о прикрытии зоологического лица национализма“. Словом, убив Ваганяна. Але, як прочитаєш цілу доповідь т. Діманштейна, продумаєш її, уважно зупинишся на деяких його формулюваннях, то неминуче мусиш прийти до переконання: а все таки Ваганян має рацію! Справді, „национальная культура — ядовитая штука, она болезнь дурная...“ (Сміх).

Насамперед ми мусіли б зробити для себе такий висновок: не обов'язково нам провадити українізацію, не обов'язково писати книжки українською мовою і спонукати робітництво вивчити цю мову, читати книжки, написані цією мовою. Все це зайве. Даремна витрата енергії, коштів, партійної і громадської ініціативи. Бо за т. Діманштейном:

„... атрибут языка, я полагаю, не является неременным условием для того, чтобы культура считалась национальной, не в этом состоит „национальный по форме характер культуры“.

А ось із дальших слів т. Діманштейна ми довідуємось, нарешті, про те, що ж таке культура інтернаціональна:

„Ибо эта культура, хотя в данном случае и создаваемая не на национальном языке большинства, отражает не только русскую культуру т. наз. культуртрегеров, которые могут вербоваться из некоренных национальностей, что, в о б щ е г о в о р я (підкреслення мое — І. М.),

мы отвергаем, но и культуру, и идеологию многочисленных националов (підкреслення моє — І. М.), владеющих, кроме родного, еще и русским языком. Эта культура является т. о. одновременно национальной и интернациональной" (підкреслення моє — І. М.).

Ясно? Мені здається, сказано досить ясно. Скільки не твори культуру „на родном языке“, до інтернаціоналізму не доскочиш. А от коли це буде „еще и русским языком“, то вже ця культура буде „одно-временно национальной и интернациональной“.

Далі. На нашу думку, наша національна культура є, разом із тим, і загальносоюзна культура. Невже всі наші культурні та наукові заклади тощо, наша література, театр, музеї, інститути, ВИШ'ї — не-вже все це має лише місцеве, „національне“ значіння, важить щось тільки для „нацреспубліки“, як каже т. Діманштейн? Це було б безглуздя. Одначе, т. Діманштейн доходить такого висновку:

„Большое культурное значение имеет также промышленное и хозяйственное строительство в „нацреспубликах“ (підкр. моє — І. М.), которое является составной частью всего народного хозяйства Союза в целом. Тут скрещиваются элементы национальной и общесоюзной культуры“.

А на нашу думку, не лише Дніпрелъстан, манган, залізо, чавун, пшениця мають велике загальносоюзне культурне значіння, а також і наші театри, наші муздрамінститути, наша література. Словом, не лише „промышленное и хозяйственное строительство“, припустім, України багато важить для цілого Союзу, а й наше національно-культурне будівництво щось важить. І навіть дивно, як можна розривати ці дві категорії, що з них друга виростає на базі першої?

Тов. Діманштейн, на жаль, дуже мало залишає на долю національної культури. Значіння її за т. Діманштейном дуже невелике. Бо як розуміти такі слова т. Діманштейна:

„... более углубленная подготовка работников - н а ц и о -
налов (підкр. моє — І. М.) в центральных вузах и ком-
вузах, значительные культурные приобретения н а ц и о -
налов (підкр. моє — І. М.) в централизованной Красной
армии, в партии и т. п.“.

Що ж це виходить? Виходить, що „более углубленной подготовки“ якийнебудь український „націонал“ не може дістати ні в українському Інституті Марксизму, ні просто в українському ВИШ'ї, ні в школі червоних старшин, ні в КП(б)У, нарешті! А що не кожний же з „націоналів“ потрапить до „центрального вуза“, то нашим студентам,

148 червоним старшинам тощо, тощо залишається сумна доля zostаватися без „более углубленной подготовки“.

Дійсно, „национальная культура — ядовитая штука“! Як легко збитися з правдивого шляху, трактуючи її проблеми...

Послухаємо ще далі, що каже тов. Діманштейн про художню літературу. Пригадаємо спочатку „славнозвісний“ „Тревожный сигнал“ газети „Читатель и писатель“, „сигнал“, що ним ця газетка закликала російських письменників, яко мога швидше висунути із своїх лав „загальносоюзного“ письменника, щоб була „націонали“ не вирости на „загальносоюзних“. Щоправда, газетка „доводила“, що „націонали“ не можуть вийти в загальносоюзню, тим більше в світову літературу, а все ж тривога залишалася, і тому подавався „тревожный сигнал“. Та краще хай „Читатель и писатель“ говорить сам за себе:

„Но поэты и писатели национальные, будучи ограничены конкретным материалом быта своей народности, вынуждены часто даже общие явления рассматривать под углом зрения местных отношений. Это делает для них в большинстве случаев затруднительным выход во всеобщую и тем более мировую литературу. Именно поэтому то писатели, не ограниченные в выборе материала часто примитивом культурных отношений, должны со своими более широкими взглядами и под углом того общего, что дает им развертывающаяся социалистическая культура, подойти к художественному показу значительнейших явлений, стремясь при этом к той убедительности и простоте, которая бы говорила уму и сердцу всякой народности“.

Що можна додати до цієї безграмотної і обурливої балаканини, щоб кожному стала ясною її націоналістична, великодержавницька суть? (Голос: Нічого не треба додавати!). Я згоден. Додавати нічого не треба. І так ясно. Свого часу товариш Хвиля на сторінках „Комуніста“ дав рішучого одкоша цьому „тревожному сигналу“.

Але послухаєм тепер, що каже т. Діманштейн зі сторінок „Вестника Коммунистической Академии“.

„Художественная литература, — каже т. Діманштейн, — отличается обычно большей самобытностью (хотя и она не избегает в своем развитии сильного влияния более культурных соседей), она в большей мере ограничивается отражением внутренней специфической жизни нации. В ней мы находим много националистических элементов; но это явление переходное“.

Чим це відрізняється від „Тревожного сигнала“? Відрізняється лише тим, що автор „Тревожного сигнала“ навіки засуджував на „ограничен-

ность" усіх інших письменників, крім російських, а автор „Проблем национальной культуры“, спасибі йому, каже, що це „явление переходное“...

Але послухайте, яка справді „болезнь дурная“ ота національна література за концепцією т. Діманштейна. Як треба їй боятися! Вона бо не тільки не пролетарська, а навіть... не радянська! Вона лише деякими елементами радянізується... Неймовірно, але факт. Читаємо:

„Новый советский быт,— пише т. Діманштейн,— еще не настолько окреп и оформился, чтобы молодые национальные (підкр. моє — І. М.) писатели могли бы уже воспроизвести его с достаточной художественной убедительностью; поэтому они часто берутся за более ими изученные и более знакомые массам из прошлого или из настоящего, без достаточного учета элементов нового быта. Но уже теперь имеется немало национальных писателей, рисующих нашу современность с умением и любовью... Я не могу здесь останавливаться подробнее на теме о национальной литературе, требующей отдельного обсуждения, но все же совершенно ясно, что элементы национальной культуры и в этой области также достаточно быстро советизируются. (Мої підкр.— І. М.).

Так що, товариші, за концепцією т. Діманштейна ми з вами починаємо потихеньку „советізуватися“ (Сміх). Не сміх, а плач, товариші. Не дивно вже далі чути од тов. Діманштейна таке феноменальне твердження: „мы видим больше, мы видим, что некоторые товарищи националы-коммунисты, которые кажутся вначале выдержанными в партийном отношении, в процессе развития нац. культуры подпадают под влияние националистической стихии“...

Виходить, що не тому деякі комуністи збиваються з партійних лєнінських позицій, що вони зустрічають на шляху соціалістичного будівництва великі труднощі, що окремі одиниці підпадають через ці труднощі під вплив дрібної та великої буржуазії, непмана, куркуля, гублять перспективи й стають рупором сил ворожих пролетаріатові, що будує нову соціалістичну культуру. Не тому. А чому ж? Це, бачите, виключно тому стається з ними, що вони будують „національну“ культуру. Коли б вони будували російську культуру, цього б з ними не трапилось.

Але тут то й помилка тов. Діманштейна. Бо на власному прикладі він показує, як легко можна викривити лєнінську лінію в національному питанні, відстоюючи виключно російську культуру і віддаючи

150 й усі переваги перед культурами інших народів СРСР, всупереч постановам XII з'їзду партії.

„Усякі розмови про перевагу руської культури і виставлення неминучости перемоги вищої руської культури над культурами відсталіших народів (українською, азербайджанською, узбекською, киргизькою та інш.) є не що інше, як спроба закріпити панування великоруської національності“.

„Тому рішуча боротьба з пережитками великоруського шовінізму є перше чергове завдання нашої партії. (Стенограма XII з'їзду партії, стор. 646).

Так сказав XII з'їзд партії. Але чи нагадують твердження т. Діманштейна, хоч малою мірою, ці постанови XII з'їзду? Мені здається, що т. Діманштейн рішуче з ними розминувся. (Тов. Сутирін: Ти брось с ним полемізувати сейчас. В другой раз...). Товаришу Сутирін, коли б не ті причини, що я їх виклав на початку цього розділу моєї доповіді, я б не згадав про статтю т. Діманштейна. Але декому з членів ВУСПП'у починає здаватися, що на цій ділянці нашої роботи уже все гаразд і що про викривлення правдивої пролетарської лінії в національному питанні говорити не доводиться. Залишається, мовляв, лише поборювати український націоналізм. Скільки це не відповідає дійсності, я мусів був це питання зачепити. А зачепивши його, я змушений, як бачите, зупинитись на ньому ґрунтовніш. Ще сьогодні з цієї самої трибуни представник ЦК партії, т. Хвиля нагадував нам, що завданням пролетарських письменників є поборювати всілякий націоналізм.

Та я кінчаю з цим питання. Лише хочу словами тов. Сталіна спростувати твердження т. Діманштейна щодо необов'язковости „атрибута язика“ для національної культури. Це твердження т. Діманштейн висуває рішуче і категорично: „Не в этом состоит „национальный по форме“ характер культуры“, каже т. Діманштейн. Та ось зовсім інше говорить тов. Сталін у своєму, неопублікованому ще, листі до Касаткіна. Тов. Скрипник з дозволу тов. Сталіна опублікував уступ із цього листа у своїй новій книжці „Основні завдання культурного будівництва за доби соціалістичної реконструкції країни“. Книжка вийшла у виданні „Бібліотеки Більшовика України“. Отже, я маю право скористатися з наведених там слів тов. Сталіна.

„... Народні маси можуть поступати наперед у розумінні культурного розвитку лише своєю рідною мовою. В цьому основа розвитку національних форм культури, в цьому самому основа політики підтримки і опіки цієї культури, націоналізація апарату тощо, — проти великоруського шовінізму“.

От вам і не обов'язковий „атрибут язика“. Що залишається од т. Діманштейна?

Отож, товариші, замазувати національне питання нам ніяк не доводиться. Ми мусимо висловитись рішуче і категорично проти одма-

хування од проявів антиленінського ставлення до національного питання, проти затуляння на це очей, як на річ нібито не варту уваги пролетарського письменника, пам'ятаючи, що партія провадить з такими явищами найупертішу боротьбу.

В основному партія поборолла згадувані прояви. Так український націоналізм, як і російський великодержавний націоналізм дістали категоричного одкоша. Та національне питання є одне з найскладніших. Тому ще й сьогодні ми подибуємо, і будемо, безперечно, подибувати й надалі прояви нерозуміння ленінської лінії, неправдивого тлумачення завдань національної політики, навіть з боку деяких відповідальних товаришів, не кажучи вже про те, що національне питання намагатимуться використовувати в процесі класової боротьби наші одверті чи приховані вороги, зокрема на Україні, де, хоч ідеологічно й роззброєно шумськізм та хвильовизм, одначе настрої націоналістичні в певних соціально ворожих нам прошарках суспільства живуть.

Тому пролетарські письменники мусять бути якнайкраще озброєні наукою ленінізму не лише взагалі, а й у цьому питанні зокрема. Цитована від мене доповідь т. Діманштейна свідчить про те, що в питанні національної культури дуже легко збитися й викривити лінію партії, посилюючи цим місцеві шовінізми. Пролетарські письменники мусять бути готові виступити проти проявів усілякого націоналізму. На цьому я поставлю крапку і перейду до дальшого розділу доповіді.

ВЧИТИСЯ

Може, декому видасться трохи дивним те, що ми на другому своєму з'їзді знову проголошучмо гасло учби. На першому з'їзді це гасло лунало досить голосно. На другому — ми знову повертаємось до нього. Але дивного тут нічого немає. Тепер це вже не гасло, а наше невідкладне завдання. І в цьому вся різниця. На першому з'їзді ми декларували, а нині ми мусимо сказати, що учба до кривавого поту — це найперше, найневідкладніше наше завдання.

Чому? Тому, що реконструкції промисловости не може бути без реконструкції культурного стану робочої сили, без реконструкції цілого нашого суспільства, а значить і самих нас, писменників, як членів цього суспільства. Ми мусимо допомагати реконструкції суспільства, а як же ми зможемо допомагати, коли ми самі залишаємося ще, так би мовити, на старих, розхитаних конструкціях?

Велетенські перспективи дальшого розгортання української культури цілком зрозумілі із пляну п'ятирічки. Робітничий читач уже ставить нам колосальні вимоги. А чи можемо ми задовольнити їх за теперішнього нашого культурного стану? Ні, не можемо. А не треба забувати, що в зв'язку з розгортанням соціалістичного будівництва

152 протягом ближчої п'ятирічки в нашу промисловість прийдуть нові сотні тисяч робітників. Словом, перед пролетарською літературою не лише відкриваються необмежені перспективи, а й виростають незлічимі обов'язки, що з них найперший — учба. Бо тут уже, як каже тов. Скрипник, „на колишній продуктивності і культурності нашої праці ми далеко не заїдемо“.

Щоб добре виконати свою роль за доби реконструкції, щоб виправдати сподіванки, що покладає на нас новий робітничий читач, ми мусимо навчитися багато й безнастанно працювати над собою. Хай нам стане за приклад Іван Франко. Драгоманов колись писав про нього: „Хай громада побачить, скільки то поту і навіть кривавого поту потекло з чола самого писателя, поки він узявся малювати поти чола других людей, скільки текло його й тоді, коли він писав свої повісті“. Ми не вміємо так працювати над собою.

Або чому Коцюбинського, наприклад, хочеться перерахувати, і ми його перерахуємо по кілька разів? Він хвилює. У нього широчінь думки, він ставить проблеми. Через це на X з'їзді КП(б)У Генеральний Секретар у політичному звіті Центрального Комітету цитує Коцюбинського!

І чому твори сучасних пролетарських письменників так швидко забуваються? Саме тому, що нам бракує культури, з якою лише й можна широко розгорнути свої думки. Саме тому, що наша творчість покищо мало проблемна і дуже проблематична. Саме тому, що ми мало перегорнули матеріалів. Великі дворянські та буржуазні письменники уміли переігровувати ці матеріали. Щоправда, вони мали й широкі можливості, але й уміння і настирливість до того.

Візьмім Пушкіна, якого нам доводилося уже згадувати з іншої, дуже неприємної нагоди. Цей великий поет, що мав колосальний донжуанський список, як каже російський критик Горбачов, список, додамо од себе, такий, що йому позаздрив би всякий член „Авангарду“, умів проте, крім віршів, писати такі критичні статті, що його сучасники дивувалися з його колосальної ерудиції. Він був найбільшим ерудитом поміж своїх сучасників. Умів написати „Історію пугачовського бунту“ на справжніх матеріалах, не кажучи вже про те, що він перекладав англійських, французьких, римських поетів і знав прекрасно цілу світову літературу.

Гаразд. Пушкін — дворянин. Він нам не рівня. То візьмім другого російського письменника. Такого, як Горький. Яку неймовірну силу книг перечитала ця людина! Годі вже й казати про філософію чи красне письменство. Археології, статистики не оминув! Тому в нього така широчінь, така сміливість думки.

Або нашого письменника — Франка!

Отак і нам треба. Нам треба ще в більшій мірі. Бо ми ж хочемо допомагати соціалістичній реконструкції країни!